

Θεόδωρος Γ. Πίκουλας

DEMOSTHENES LATINVS:
ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΤΟΥ «ΕΠΙΤΑΦΙΟΥ» ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ*

1. Εισαγωγικά

Ο Γάλλος παλαιογράφος A. Dain αναφέρει σέ παλαιό του δημοσίευσμα¹ ότι άνευρε μίαν άνέκδοτη λατινική μετάφραση του «Επιταφίου» του Δημοσθένους στόν κώδικα Marcianus lat. 339 (1550) ff. 67-73 τής Μαρκιανής Βιβλιοθήκης τής Βενετίας, πού εΐναι, όπως γράφει, έργο κάποιου Ίωάννου Σοφιανού, "Έλληνα πρόσφυγα από τήν Κωνσταντινούπολη. Αυτό τό συμπεραΐνει από τή μή έπίδεχόμενη άμφισβήτηση έπιστολή του προαναφερθέντος λογίου προς τόν καρδινάλιο Βησσαρίωνα, πού προτάσσεται στόν κώδικα καί άποσκοπεΐ, όπως ίσχυρίζεται ό διαπρεπής έρευνήτης, στήν άφιέρωση του συνόλου τών περιεχομένων του, μιās σειράς μεταφράσεων Έλληνικών κειμένων στή λατινική, πού είχε έκπονήσει καί γράψει ό Σοφιανός μέ τό ίδιο του τό χέρι. Από διάφορες δέ συσχετιζόμενες πληροφορίες τών κωδίκων Laurentinianus XLV-18 καί Marcianus lat. 339 (1550) ό Dain τοποθετεί τή μετάφραση μεταξύ τών έτών 1458, όταν εξέλέγη γιά τόν παπικό θρόνο ό Πίος Β΄, καί 1463, όταν ό Βησσαρίων πήρε τόν τίτλο του λατίνου Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως.

"Όλα τά παραπάνω δέχεται καί ό επίσης Γάλλος φιλόλογος R. Clavaud, ό όποιος δίνει μερικές έπί πλέον διευκρινιστικές πληροφορίες². Σύμφωνα βρίσκουν καί τόν P. O. Kristeller³.

* Ή έκφραση εύχαριστιών καί εύγνωμοσύνης από τή θέση αυτή προς τόν αγαπητό φίλο καθηγητή κ. Γ. Α. Χριστοδούλου θά ήταν ό,τι ελάχιστο γιά όσα πλείστα μου έχει δώσει ή κατά καιρούς συνεργασία μου μαζί του γιά διάφορα θέματα καί γιά τήν παρούσα μελέτη - έκδοση. Όμοίως εύχαριστώ τόν έπικ. καθηγητή κ. Δ. Ε. Κουτρούμπα γιά τήν άμέιωτη στοργή, ένθάρρυνση καί βοήθειά του, καθώς καί τούς λέκτορα κ. Φ. Δημητρακόπουλο καί καθηγητή κ. Π. Μαστροδημήτρη γιά τίς εύστοχες βιβλιογραφικές ύποδείξεις των. Τέλος δέν πρέπει νά παραλείψω νά μνημονεύσω τήν πρόθυμη καί εύγενή συμβολή τής συναδέλφου λέκτορος κ. Έ. Καραμαλέγκου σέ ό,τι τής έζητήθη.

1. Βλ. A. Dain, *Une traduction latine de l'Oraison funèbre de Démosthène*, Revue des Etudes Latines, τ. XI (1933), σ. 324.

2. Βλ. *Démosthène, Discours d'Apparat (Épitaphios, Éroticos)*, texte établi et traduit par Robert Clavaud, Société d'Édition «Les Belles Lettres», Paris 1974, σ. 39.

3. Βλ. P. O. Kristeller, *Iter Italicum. A finding list of uncatalogued or incompletely catalogued humanistic manuscripts of the Renaissance in Italian and other libraries*, τ. II, London - Leiden 1977, σ. 213.

2. Ὁ κώδικας Marcianus lat. 339 (1550) καὶ ἡ μετάφραση τοῦ «Ἐπιταφίου»

Ὁ Ἰω. Σοφιανός, ἄγνωστος ἄλλοθεν, εἶχε μεταφράσει κατὰ τὴ συνήθεια τῶν λογίων τῆς Ἀναγεννήσεως ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ στὰ Λατινικὰ ἓνα ἔργο, ποῦ εἶχε ὡς θέμα τὶς πολεμικὲς μηχανές (Machinae bellicae) καὶ τοῦ ὁποῖου ἓνα ἀντίγραφο, τὸν κώδικα Laurentinianus XLV-18, εἶχε ἀφιερῶσει στὸν Ἰταλὸ οὐμανιστὴ Laurentius Valla⁴ καὶ ἓνα δεύτερο, τὸν κώδικα Marcianus lat. 339 (1550), στὸν Ἑλληνα καρδινάλιο Βησσαρίωνα⁵.

Στὸ πρῶτο ἄγραφο φύλλο τοῦ δευτέρου αὐτοῦ κώδικα ἔχουν τεθῇ σήμερα οἱ δύο πρὸ κάτω ἀναφερόμενες ἐντυπες περιγραφές του, εἰλημμένες ἀπὸ καταλόγους τῶν λατινικῶν χειρογράφων τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης⁶:

A

CODEX CCCXXXIX Bess.
in 4. chartaceus, foliorum 76
saeculi XV.

IOANNIS SOPHIANI Machinarum bellicarum ex antiquis praecipue auctoribus descriptiones et imagines, ad Bessarionem Card.

Habentur a Sophiano eodem dicta quorundam Graecorum illustrium collecta et latine reddita: et in fine exstat latina versio orationis DEMOSTHENIS funebris in eos, qui Chaeronea clade fortiter pugnantes obierant.

B

Cod. 4 chart. saec. XV a. 286, l. 197 Z. L. CCCXXXIX B.

I. Ioannis Sophiani de re militari et instrumentis bellicis ex antiquis praecipue auctoribus descriptiones et imagines. «Ad expugnationem igitur urbium testudinibus variis ac diversis figura aliisque tormentis», f. 3-48.

Auctor Graecus dicat Bessarioni versionem latine a se redditam, operis

4. Laurentius Valla ἢ Lorenzo della Valle ἢ Lorenzo Valla (1407-1457). Θεωρεῖται ἓνας ἀπὸ τοὺς πρὸ ἐκλεκτοὺς ἐκπροσώπους τῆς Ἀναγεννήσεως· περὶ αὐτοῦ βλ. J. E. Sandys, *A history of Classical Scholarship*, τ. II New York - London 1967, σ. 66-70.

5. Σχετικὰ μὲ τὴ βιβλιοθήκη τοῦ Ἑλληνα Καρδινάλιου βλ. L. Mohler, *Kardinal Bessarion als Theologe, Humanist und Staatsmann*, Quellen und Forschungen, herausgegeben von der Görres - Gesellschaft, XX, Paderborn 1923, σ. 408-415· H. Vast, *Cardinal Bessarion (1403-1472)*, Paris 1878, σ. 363-378· K. Ἰ. Γιαννακόπουλος (D. J. Geanakoplos), *Ἑλληνες λόγιοι εἰς τὴν Βενετίαν*, Μετάφρασις Χ. Γ. Πατρινέλη, Ἀθῆναι 1965, σ. 42-43.

6. Δέν ἀναφέρεται ἀπὸ ποιὸς καταλόγους ἔχουν ληφθῇ. Προφανῶς ἡ πρώτη περιγραφή εἶναι ἀπὸ τὸν κατάλογο τοῦ A. M. Zanetti, *Latina et Italica D. Marci Bibliotheca codicum manuscriptorum*, Venetiis 1741, σ. 143 καὶ ἡ δεύτερη ἀπὸ τὸν κατάλογο τοῦ G. Valentinelli, *Bibliotheca Manuscripta ad S. Marci Venetiarum*, τ. V, Venetiis 1872, σ. 193-194· βλ. P. O. Kristeller, αὐτόθι.

anonymi, epistula primum graece, dein latine. «Librum igitur de re militari et instrumentis bellicis et sive librarii negligentia...». Additum prooemium eidem: «Instrumenta quaecumque ad urbium expugnationem expediunt, quaeque difficilia...». Machinarum diagrammata adpicta artem rudem prorsus et impolitam revelant. Hanc eandem versionem auctor Laelio della Valle cum epistola nuncupatoria propria offert in codice biblioth. florent. Laurentinianae [tom. II, p. 355].

II. Clarissimorum virorum pulcherrima dicta per eundem Ioannem traducta. «Antisthenes omnibus qui se incolumes cupiunt opus esse aiebat vel fidis amicis...», f. 49-66.

Dicta sunt fere tercenta ex antiquis philosophis et sanctis patribus.

III. Demosthenis oratio funebris in laudem eorum qui pro patriae defensione, contra Philippum certantes, Cheroneae occubuerunt. «Cum in hoc iacentes tumulo viros hoc in bello fortes visum sit civitati publico sepellire...» f. 67-73.

Puto ex eiusdem Sophiani versione.

Στίς ἀνωτέρω περιγραφές προσθέτουμε τὰ ἐξῆς στοιχεῖα:

Ὡς ἐπικεφαλὶς τοῦ πρώτου μέρους ἔχει τεθῇ ἡ ἀφιερωματικὴ φράση:

+ INCLYTO PRINCIPI R(EVEREN)DISS(IMO)Q(VE) D(OMI)NO
B(ESSARIONI) CARD(INALI) NICENO PRAESTANTISS(IMO)
DOMINO IOANNES SOPHIANVS⁷.

7. f. 3'. Ἡ ἀφιέρωση στὸν Βησσαρίωνα γίνεται μόνον ὡς πρὸς τὸ «Machinae Bellicae». Αὐτὸ φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἑλληνιστὶ ἐπιστολὴ-ἀφιέρωση τοῦ Σοφιανοῦ πρὸς τὸν Βησσαρίωνα ποῦ προτάσσεται στὸν κώδικα («γυμνασίας δὲ τοι χάριν ὄργαν» ἅττα καὶ μηχανάς πολέμοις τε καὶ τοῖς τοιούτοις καιροῖς ἁρμοδίας ἐκ τῆς Ἑλληνων εἰς τὴν τῶν Λατίνων μετεχθείσας μοι φωνὴν σοί τῳ εὐόρμῳ μοι καὶ εὐδίῳ λιμένι, ᾧ δὴ καὶ ἡ τοῦ Μῆδου πλάτανος τῆς πρὸς ἅπαντας εὐποίας δευτέρα, προσάξει δέον ψήθην» f. 3') καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἐπικεφαλίδος τῆς μεταφράσεως. Ἐπομένως δὲν ἀφιερώνεται ἀπὸ τὸν Σοφιανὸ στὸν Βησσαρίωνα τὸ σύνολο τῶν μεταφράσεων τοῦ κώδικα, ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ Dain, ἀλλὰ μόνον ἡ πρώτη.

Στὸν κατάλογο τῶν λατινικῶν χειρογράφων τοῦ Ἑλλήνα Καρδινάλιου, ποῦ συντάχθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ 1468, ἀναγράφεται μόνον ἡ πρώτη μετάφραση τοῦ κώδικα: «130. Item machinae bellicae, in papyro». Ὁλ. H. Omont, *Inventaire des Manuscrits Grecs et Latins données à Saint-Marc de Venise par le Cardinal Bessarion*, Revue des Bibliothèques, Paris 1894, σ. 174. Οὔτε περὶ τοῦ Γνωμολογίου, ἥτοι τῆς δευτέρας μεταφράσεως, οὔτε περὶ τοῦ «Ἐπιταφίου», τῆς τρίτης μεταφράσεως τοῦ κώδικα, γίνεται λόγος. Ἡ ἀποψη τοῦ Clavaud ὅτι δὲν ἀνεγράφη ἡ τελευταία, ἐπειδὴ θεωρήθηκε μικρότερης σημασίας (ὅπ. παρ. σ. 39), εἶναι ἐντελὺς αὐθαίρετη. Πιστεύουμε ὅτι ἡ μὴ ἀναγραφὴ τόσο τοῦ Γνωμολογίου ὅσο καὶ τοῦ «Ἐπιταφίου» ὀφείλεται σ' ἓναν ἀπὸ τοὺς ἐξῆς τρεῖς λόγους: ἢ στὸ ὅτι ὁ Βησσαρίων ἀνέγραψε ἐνδεικτικὰ τὴν πρώτη ἀπὸ τῆς τρεῖς περιεχόμενες στὸν κώδικα μεταφράσεις ἢ στὸ ὅτι ἀνέγραψε μόνον τὴν μετάφραση ποῦ τοῦ εἶχε ἀφιερωθῇ ἡ τέλος στὸ ὅτι ἀνέγραψε τὴν κατὰ τὴ γνώμη του σπουδαιότερη.

Κατακλείεται δέ τοῦτο μέ τις λέξεις:

FINIS: Τέλος τῷ θ(ε)ῶ αἶνος⁸.

Στό δεύτερο μέρος ὑπάρχει ἡ ἀκόλουθη ἐπικεφαλῆς:

CLARISSIMOR(VM) VIROR(VM) PVLCHERRIME

DICTA: PER EVNDEM IO(ANNEM) TRADVCTA⁹.

Καί ἡ κατακλείς τοῦ μέρους αὐτοῦ ἔχει ὡς ἐξῆς:

FINIS Τελός τῷ θ(ε)ῶ αἶνος,

τό θ(ε)ῶ δῶξα¹⁰.

Στό τρίτο καί τελευταῖο μέρος τοῦ κώδικα διαβάζουμε τήν ἐπικεφαλίδα:

FVNEBRIS ORATIO CLARISS(IMI) DEMOSTHE-
NIS IN LATINVM VERSA¹¹

στερεῖται δέ τοῦτο κατακλειδός.

Ἀναμφιβόλως τά δύο πρῶτα μέρη τοῦ κώδικα εἶναι αὐτόγραφα τοῦ Σοφianoῦ, διότι εἶναι ἐμφανής ἡ προέλευσή των ἀπό ἑνα καί τό αὐτό χέρι, ὅπως καί οἱ δυό ἐπιστολές πού προτάσσονται στόν κώδικα, ἡ ἑλληνιστί¹² καί ἡ λατινιστί¹³, καθὼς ἐπίσης καί ἡ κατακλείς τῆς πρώτης μεταφράσεως. Ἀντίθετα ἡ μετάφραση τοῦ «Ἐπιταφίου» προέρχεται ἀπό διαφορετική γραφίδα, ἀπό τήν ἴδια πού ἔχουν γραφή ὅλες οἱ ἐπικεφαλίδες καί ἡ κατακλείς τῆς δευτέρας μεταφράσεως¹⁴.

Ἡ γραφή τῆς μεταφράσεως τοῦ «Ἐπιταφίου», πού εἶναι ἡ humanistica cursiva, διακρίνεται γιά τήν κομψότητα καί καθαρότητά της. Ἡ ἀφθονία ὅμως τῶν σφαλμάτων, κυρίως ὀρθογραφικῶν ἀλλά καί συντακτικῶν, φανερώνει ὅτι ὁ γραφέας ἦταν ὀλιγογράμματος. Ἐνα δεύτερο χέρι διορθώνει ἐλάχιστα ἀπό τά ὑπάρχοντα σφάλματα καί σημειώνει στό περιθώριο κάποιες διορθώσεις, προσθήκες καί διαγραφές¹⁵.

3. Τά χειρόγραφα τοῦ «Ἐπιταφίου» καί ἡ μετάφραση τοῦ κώδικα Marc. lat. 339 (1550)

Ποιά εἶναι ἡ σχέση τῆς λατινικῆς μεταφράσεως τοῦ «Ἐπιταφίου» μέ τά γνωστά χειρόγραφα τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου;

Ὅπως γράφει στήν εἰσαγωγή τῆς ἐκδόσεώς του ὁ R. Clavaud¹⁶, γιά

8. f. 48^v.

9. f. 49^r.

10. f. 66^v.

11. f. 67^r.

12. f. 3^{v-v}.

13. ff. 3^v-4^r.

14. Τά δεδομένα αὐτά δημιουργοῦν πρόβλημα πατρότητος τῆς μεταφράσεως, γιά τό ὁποῖο ἔχουμε ἔτοιμη μελέτη μέ τις ἀπόψεις μας.

15. Μερικές ἀπό αὐτές εἰσαγόμεναι καί στήν ἑκδόσή μας ὡς γραφές *cod*².

16. Βλ. R. Clavaud ὅπ. παρ. σ. 2.

νά εκδώση τό κείμενο τοῦ «Ἐπιταφίου» ἀντέβαλε πενήντα ὀκτώ ἀπό τὰ ἐξήντα τέσσερα χειρόγραφα, πού ἔχουν ἀνακαλυφθῇ, σύμφωνα μέ τήν τελευταία καταγραφή τοῦ L. Canfora¹⁷. Ἀπό αὐτά χρησιμοποίησε ἐννέα, τά σπουδαιότερα, τὰ ὅποια χώρισε σέ δυό οἰκογένειες.

Στήν πρώτη οἰκογένεια κατέταξε τὰ ἐξῆς:

S	Parisinus gr. 2934	περ. 890
Y	Parisinus gr. 2935	περ. 940
P	Laurentinianus 59,9	περ. 960
r	Parisinus gr. 2936	αρχές 14ου αἱ.
W	Vindobonensis phil. gr. 105	περ. 1300
v	Parisinus Coislinianus 339	15ος αἱ.

Ἡ οἰκογένεια αὕτη χωρίζεται σέ τρεῖς ὁμάδες. Ἡ πρώτη περιλαμβάνει τόν S, ἡ δεύτερη τόν P καί ἡ τρίτη τούς YrW, καθώς καί τόν v πολύ συγγενή τῶν rW.

Στή δεύτερη οἰκογένεια ὑπῆγαγε τὰ ἐξῆς χειρόγραφα:

F	Marcianus gr. 416 (coll. 536)	περ. 935-945
Q	Marcianus gr. 418 (coll. 312)	τέλη 10ου αἱ.

1) Συμφωνία τῆς μεταφράσεως μέ τὰ χειρόγραφα τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου.

Ἀπό τήν ἀντιβολή τῆς μεταφράσεως καί τῶν διαφορετικῶν γραφῶν τῶν παραπάνω ἀναφερθέντων χειρογράφων διαπιστώσαμε τίς ἀκόλουθες συμφωνίες:

χωρίο	γραφή	α' οἰκογένεια	β' οἰκογένεια	μετάφραση
1 2	τῷδε	SYPrvW	FyrQyr.	hoc
2 6(b)	χρηστοῖς		FQ	probis
3 3	λόγων	YPrvW		sermonis
4 11	γνησίους	SYPrvW	FQ	proprius
6 5	χρήσιμ'	SYPrv	FQ	iuvat
8(a)	λόγου	SYPrvW	QF ^{sl}	sermonis
7 8(b)	λαμπρά		FQ	praeclara
8 4	καί		om. FQ	om.
6	καταλύσαι	SYrvW		dissolvere
10 9	νομίζονται	SYPrv	FQ	putandi sunt
10	ὅσον	SYPrvW	FQ	quantum
11(a)	Ἕλληνες	om. S		om.
(b)	ἐξ ἀπάσης	P	FQ	totius
11 3	οὐ μόνον	YrvW	FQ	non solum
12 1	ὅ τι		FQ	quod
5	πολλά	YPrvW	FQ	multa
	δίδωσιν		FQ	suppeditaret

17. Βλ. L. Canfora, *Inventario dei manoscritti greci di Demostene*, Padova 1968.

8	ὑμῶν	om. SYPvW	om. FQ	om.
8-9	παρά τοῖς προγόνοις		F	maiorum
13 8(a)	ἀφειδέστερον	SYPvW	FypQyp	abundantius
	τούτο		FQ	hoc
14 6	ἄν	YPrvW		si
15 3	προϊστάμενα		FQ	cum occurrant
16 4(a)	οἷς χρή	om. SYrvW		om.
17 5	τί πρακτέον ἐστί			
	τῇ δέ σώζεται	om. SYrvW		om.
18 3	προήλοντο	SYrvW		subibant
4	ἀπόδειξις	S	FQ	opus
19 3-4	ἐν τάξει	YPrvW	FQ	ex acie
20 5-6	τοῖς ἐκείνων οἰκείοις	YPrvW		cum illorum propinquis
21 7	ἀντιποιήσασθαι	SYPvW		[ut] blandiatur
22 1-12	περί ὧν ~ εἰκότως	om. SYPvW		om.
(a)1	τις	SYPvW	F	quis
6	οὔτ' ἐκείνων οὔθ' ἡμῶν	SYPvW		neque illorum neque nostrorum
23 4	ἡ πάσης· ἀπάσης	YPrvW		totius
24 10	πᾶς	om. YrvW		om.
28 4(b)	ἐκείνου προδοῦναι		FQ	illius prodere
11-13	συγγενεῖς ~ φανήσονται	SYPvW		iuncti ~ apparerent
12	ὁμοῖοι	Yr		similes
29 13-14(b)	οἰκοὶ σύμπαντας			
	γονέας ~ ἐμελλον		FQ	ut ~ defenderent
31 2	ὄν	PrvW	FQ	quod
3	σαφῶς		QF ^{sl}	apertius
6	ἡρήσατο· ἡρήσατο	SYrvW	FQ	elegit
32 4-5	δέ δαίμονες	SYrvW	FQ	dii autem
33 3	ἐν τιμῇ	Y	FQ	honorem
6	μόνον		FQ	solum
9	νομίζεσθαι	om. SYrvW	om. FQ	om.
34 5	ἡγγέλκεν	YPrvW		nuntiavit
36 7	θυσιῶν	YPrvW	FQ	sacrificiis

Στόν παραπάνω πίνακα παρατηροῦμε τὰ ἑξῆς:

i. Ἀπό τίς 48 διαφορετικές γραφές τῶν χειρογράφων τοῦ «Ἐπιταφίου» ἡ α' οἰκογένεια συμφωνεῖ σέ 15 ἀπό αὐτές μέ τή μετάφραση καί ἡ β' οἰκογένεια σέ 12, ἐνῶ στίς ὑπόλοιπες 21 ὑπάρχει συμφωνία μεταξύ α' οἰκογένειας, β' οἰκογένειας καί μεταφράσεως, ἥτοι ποσοστά ἀντίστοιχα 31,25%, 25% καί 43,75%.

ii. Οἱ ομάδες τῶν χειρογράφων συμφωνοῦν μέ τή μετάφραση κατά σειρὰν ὡς ἑξῆς: πρώτη ἡ ομάδα Yrv(v) 13 φορές, δεύτερη ἡ ομάδα FQ 12 φορές καί τρίτοι οἱ S καί P ἀπό 8 φορές ὁ καθένας, δηλαδή σέ ποσοστιαία ἀναλογία 31,7%, 29,3%, 19,5% καί 19,5% ἀντίστοιχα.

iii. Ἡ συμφωνία κωδίκων καί μεταφράσεως εἶναι ἡ ἀκόλουθη: S, P 8 φορές ὁ καθένας, Υ, Γ, W 14 φορές ὁ καθένας, ν 13 φορές καί F, Q 12 φορές ὁ καθένας, μέ ποσοστιαία ἀναλογία περίπου ἀντίστοιχη.

Βλέπουμε λοιπόν ὅτι ἡ μεγαλύτερη συμφωνία μεταξύ κωδίκων καί μεταφράσεως παρατηρεῖται στήν α' οἰκογένεια στήν ομάδα ΥΓW(ν). Παρατηροῦμε ἀκόμη ὅτι ἡ κατά 6% περίπου περισσότερο ἀπό τή θ' οἰκογένεια συμφωνία τῆς α' οἰκογένειας καί τῆς μεταφράσεως ὀφείλεται στήν κατά 12% περίπου μεγαλύτερη χρήση τῆς ομάδας ΥΓW(ν) ἀπό ὅσο χρησιμοποιοῦνται οἱ S καί P.

Τά στοιχεῖα πού παραθέσαμε μᾶς ἐπιτρέπουν νά συμπεράνουμε ὅτι ὁ μεταφραστής χρησιμοποίησε ἡ χειρόγραφα καί ἀπό τίς δύο οἰκογένειες μέ μιᾶ χρήση κατά 6% περίπου παραπάνω τῆς α' ἀπό τή θ' οἰκογένεια ἡ *codicem contaminatum*¹⁸.

2) Διαφορές μεταξύ μεταφράσεως καί χειρογράφων ἑλληνικοῦ κειμένου.

Οἱ διαφορές μεταξύ μεταφράσεως ἀφ' ἑνός καί παραδεδομένου ἑλληνικοῦ κειμένου ἀφ' ἑτέρου συνίστανται σέ προσθήκες ἢ παραλείψεις τῆς πρώτης σέ σχέση μέ τό δεύτερο ἢ στόν τρόπο μεταφράσεως ὠρισμένων λέξεων, στόν ὁποῖο ὑποκρύπτεται γραφή διαφορετική ἀπό αὐτή πού μᾶς ἔχει παραδοθῇ.

1. Προσθήκες

- 1 4 diuque || 10 me
- 2 1 pro re publica || 2 in rebus || 4 semper aliquem || 6 eius-
- 3 2 profecto affatim in praesentia || 5 auxilio || virtute || 6 equidem
- 4 1 iam || claruisse || 4 quidem || 5 habitandam || 6 omnes || alienas || 7 postea
- 5 1 proventus || 3 hoc || 5 hanc || indigenas
- 6 3 nostro || 6 nunc
- 7 7 facinora
- 8 2 magno impetu || 5 quidem omnes || 8 manus impias || 10 ab aliis || 11 reges
- 9 3 praeclari || 7 breviter
- 10 1 igitur || 5 etsi || 6 multis || cum tempus postulat || 7 hi || 8 maioribus suis || 9 quidem || 10 minimam
- 11 2 incredibilem apparatusum ingentemque || 5 sed || 6 quoque || quod
- 12 1 nunc || 4 mihi || 6 hunc || 7 de

18. Ὁ Clavaud (ὁπ. παρ. σ. 39) ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Σοφιανός «**en general** fonde son texte sur la **première famille**; mais **parfois** il sait utiliser la **seconde**» (οἱ ὑπογραμμίσεις εἶναι δικές μου).

- 13** 2 nostros || hoc || 6-7 dilucidiorē atque || 9 mea
14 1 corporis || 3 a natura || 6 naturam || 7 tamen
15 3 animo || 6 et
16 2 sedulo || omnem
17 5 quis
18 2 miro quodam modo || 3 numero || 8 eos nostri || 10 quidem suae
19 6 id
20 2 nobis || 6 hominum || 10-11 sed rebus suis consuluit
21 5 a se || sibi || 6 eorum
22 3 qui huius belli causa fuere || 4 enim || 5 procul dubio praestantibus
23 4 profecto || 6 amplius modo || nobis
25 1 in rebus || 2 suam || Graeciae
26 2 et || 3 inprimis || 6 quos reprehendit
27 2 scilicet || 3 et || 7 diis
28 2 filium || 4 ideoque || 7 illatam || 8 ut || ita et
29 3 suorum ac || 6 illorum
30 2 ex Semele || filius || 3 filius || 7 sane
31 2 sibi
32 1 ii || 2 eorum || 3 est || 4 tempus
33 4 corpora || qui || 5 quos || 6 verum || 7 desiderat atque
34 1-2 et heroum || 3 certo || 4 mortem
35 3 talibus
36 1 profecto || 2 sperabant || 3 eos || 5 merito
37 2 eos || 3 est || 6 pauca || 7 hos defunctos

II. Παραλείψεις

- 1** 3(a) γεγονότας || (b) γεγενημένους || 7 ἔν || 8 πᾶσιν || 13 ποτ' ἐνθάδ'
2 7-8 τῶν κατὰ τόν θίον ἡδονῶν || 10 αὐτοῖς || 12 αὐτοῖς
3 1-2 αὐτοῖς τῶν εἰς ἀρετὴν ἀνηκόντων || 3 τῶν λοιπῶν || καί || 4 καί || 5 αὐτοῖς
4 1 τῶν ἀνδρῶν || 2 ἀνθρώποις || 3 μόνον || 4 ἐκάστῳ τὴν φύσιν || 5 κοινῇ τὴν ὑπάρχουσιν || 7 πάντων ἀνθρώπων || 10 ὁμοίως
5 3 μέγιστον || 8 ἅμα
6 1 ἀνήκοντα || 2 τῶνδε || 3 πάντα μὲν || 4 λέγων φυλαττόμενος || 7(a) πολύν
7 2 τῆς κατὰ τόν παρόντα χρόνον γενεᾶς || 6 ἅπασιν
8 9 καί || πᾶσι
9 1 ἔργων || 2 οὕτως || 3-4 καί τοὺς ἐμμέτρους καί τοὺς τῶν ἁδομένων || 5 τάκεινων ἔργα || 7 τῶν ἔργων

- 10 6 ὑπ' ἄλλων || 7 νῦν || 11(a) Ἑλληνες || 12 ἐν
 11 2 ἐλθόντα || 2-3 τὰλλα πάντα κατεστραμμένον || 4 τοὺς ἄλλους
 ἡδίκουν || 5 τοῖς Ἑλλησιν || 6 ὅσους συνέβη γενέσθαι || 7 εἷη
 τεταγμένον || 9 ὁ χρόνος || ἡμᾶς
 12 5(b) καλὰ || 8 καὶ τῶν || 9 μεγίστων || 13 κάκεινοις καὶ μάλιστ'
 13 1 διαλαβεῖν, καί || 2 καί || 6 ἄθλων || 10 τοῦσδε
 14 2 ὅσ' || 4 τῶν ἄλλων || 6 ἤνεγκε || 8 τοῖς ἀκούουσιν
 16 1 ἐν πᾶσι τοῖς παιδεύμασιν || 3 καί || 4(b) οἷς χρή || 6 αὐτοῖς || 8 οὖσιν
 17 5 τί πρακτέον ἐστί, τῇ δέ σφίζεται
 18 6 ταῦτα
 19 4 ὁμοίως || 5 τό κρατεῖν ἐν τοῖς ζώσιν || 9 ἡττῆται
 20 1 καί || 4 τότε || 9 καί || 12 κύριον
 21 4(b) αὐτῶν
 22 1(a) ἄρ' ἐστί || 2(a) ἀνθρώπων ὅτῳ || 4(a) ἐπὶ τούτῳ || 5(a) οὐχὶ τοῖς
 πολλοῖς || 8(a) ἐχουσιν || 1-6(b) Περί ὧν δ' ὁ τῶν ἐναντίων ἡγεμῶν
 ὑπερῆρε τοὺς ἐπὶ τούτῳ ταχθέντας, οὐχὶ τοὺς πολλοὺς οὐτ'
 ἐκείνων οὐθ' ἡμῶν αἰτιάσασθαι' ἂν τις εἰκότως
 23 1 ἐστὶν τούτων || 3(a) τοῖς οὖσιν || (b) τοῖς οὖσιν || 4 ἄρ' || 7 τῶν λοιπῶν
 || τοῦ λόγου
 24 2 ἀπηλλάγη || 4 οὖν || 5 καθεστηκότος || 10 πολλῇ || πᾶς
 25 1 εἰκότως || 4 δ' || παριστάσιν || οὖν
 26 1 καί || 3 ἡρτημένην || 6 τι || 8 αὐτοῖς || 9 γε
 27 1 κοινῇ || 2 ἐθέλειν || 7 αὐτοῦ || 9 δόντ'
 28 6 ζῆν || 9 εἰς αὐτάς || οὖν || 12(a) ἔχοντες || (b) ἔχοντες
 29 6 οὖσιν || 9 ἑαυτοῦ
 30 2 Κάδμου μὲν Σεμέλη, τῆς δ' || 3 γέγονεν || 4 ὅς || 5 τοῦ παρόντος || 8
 ὥς ἐστιν || ὥς ἐστιν
 31 2 καί || 3 ἐγὼ τῷδε τῷ καιρῷ || 5 ὀφθῆναι || 8 δεῖν || 9 αὐτῶν
 32 5 πρῶτον μὲν || 7 ὀνομαστοί || 9 τῷ πένθει
 33 1 καί || 2 ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι || 3 πολλῶ || 5 δ' || 6 δ' || 7 πᾶσαν ὅσῃ ||
 χρή || 9 νομίζεσθαι
 34 2 εἶναι || 3 προτέροις || 4 ἰδῶν || οὐδέ || 6-7 τούτους τῇ δόξῃ
 καταμαντευόμενοι κάκει || 7 τιμῶν
 35 1 οὖν || 4 ἄνδρας || αὐτοὺς || 5 τοιούτων || 6-7 καὶ πάσῃ τύχῃ
 χρωμένους ὁμοίους εἶναι
 36 1-3 Καὶ γὰρ ἐκείνοις ταῦτ' ἂν εἷη μάλιστ' ἐν κόσμῳ καὶ τιμῇ καὶ
 πάσῃ τῇ πόλει καὶ τοῖς ζώσιν ταῦτ' ἂν ἐνέγκοι πλείστην εὐδοξίαν || 5
 οἰκειοτάτων || 7 ἡξιωμένους
 37 3 ὄντα || 4 φύντας || 7 δ' || 8 καί

III. Διαφορετικές γραφές

- 3 1 μόνον codd.: sola cod.: μόνην fortasse interpretis exemplar
 4 3 τῶν ἄνω codd.: aliosve cod.: τῶν ἄλλων fortasse int. ex.
 8 10 καλοῖς codd.: praeclara cod.: λαμπροῖς fortasse int. ex.
 10 6 ὑπ' ἄλλων codd.: multis cod.: ὑπό πολλῶν fortasse int. ex.
 11 5 ἐν αὐτοῖς codd.: aliorum cod.: ἐν ἄλλοις fortasse int. ex.
 14 2 ἔχει τὰς ὀνήσεις codd.: intelligi possunt cod.: ἔχει τὰς νοήσεις fortasse int. ex.
 15 1 οἶδε πράξαντες codd.: qui fecerint cod.: οἱ πράξαντες // 2 εἰμι codd.: versamur cod.: εἰμι fortasse int. ex.
 18 5 καὶ τῆς (:τοῖς Sv) παρὰ τοῖς "Ἑλλήσιν ἀγνοίας μεμιγμένης κακία, ὅτ' ἐνῆν ταῦτα κωλύειν ἀσφαλῶς, τὰ μὲν οὐ (:οὖν SrWFQ) προσορώσης, τὰ δ' εἰρωνευομένης codd.: et stultitiam aliorum malitia (p.c. meam: malitiam cod.) mixtam partim malignitate partim dissimulatione pro viribus secure prohibebant cod.
 19 3 ἐκατέρων ἐν τάξει codd.: ex utraque acie cod.: ἐκατέρῃ ἐν τάξει fortasse int. ex.
 21 4 τόλμῃ codd.: arte cod.: τέχνῃ fortasse int. ex.
 26 8 μηδέν ἄν codd.: neminem cod.: μηδέν' ἄν fortasse int. ex.
 28 2 ἰσηγορίαν codd.: civitati cognomen cod.: προσηγορίαν fortasse int. ex.
 30 11 τοῦτων codd.: illo cod.: τοῦτου fortasse int. ex.
 31 7 ἄλλω codd.: aliis cod.: ἄλλοις fortasse int. ex.
 32 6 πολύν codd.: multam cod.: πολλήν fortasse int. ex.
 33 6 συγγενεῖς codd.: amici cod.
 35 1 ἔστι codd.: erit cod.: ἔσται fortasse int. ex.

Ἀπό τὰ παραπάνω συμπεραίνουμε ὅτι ὁ μεταφραστής εἶχε μπροστά του χειρόγραφο ἢ χειρόγραφα μέ ἀρκετές διαφοροποιήσεις σέ σχέση μέ τό παραδεδομένο κείμενο τοῦ «Ἐπιταφίου»¹⁹.

19. Ἐκτός ἀπό τή φερόμενη ὡς μετάφραση τοῦ Ἰω. Σοφianoῦ ὑπάρχει καί ἄλλη μία, τοῦ J. Laro τοῦ νεωτέρου, πού περιέχεται στὸν κώδικα Laur. 89 inf. τοῦ 15ου αἰ., μέ τήν ὁποία σύντομα θ' ἀσχοληθοῦμε.

Ἡ μετάφραση ἐκδίδεται γιά πρώτη φορά. Μόνον ὁ Clavaud ἔχει δημοσιεύσει σέ παράρτημα (δπ. παρ. σ. 67) ἓνα ἀπόσπασμα τῆς παραγράφου 21 (Puto autem... sibi blandiatur) καί συχνά παραθέτει στό κριτικό ὑπόμνημα γραφές τῆς μεταφράσεως, πού ὑποστηρίζουν γραφές τῆς α' ἢ θ' οἰκογένειας τῶν χειρογράφων τοῦ Δημοσθένους.

Τό κείμενο εἶναι φωτογραφική ἀνατύπωση ἀπό τήν ἔκδοση τοῦ Clavaud. Τά sigla καί ὁ apparatus criticus στοιχειοθετήθηκαν ἐκ νέου, γιά νά γίνουν οἱ δέουσες συμπληρώσεις καί ὑπογραμμίσεις.

SIGLA

- S Parisinus gr. 2934, c. 890.
 Y Parisinus gr. 2935, c. 940.
 C Ambrosianus C 235 inf., s. XIII ex., qui tantum
 adhibetur cum Y erasus legi non potest, e.g., *Epit.*,
 10 (Y?)C.
 P Laurentianus 59,9, c. 960.
 r Parisinus gr. 2936, s. XIV in.
 W Vindobonensis phil. gr. 105, c. 1300.
 v Parisinus Coisl. 339, s. XV.
 F Marcianus gr. 416 (coll. 536), c. 940.
 Q Marcianus gr. 418 (coll. 312), c. 980.

NOTA. — In apparatu critico, e.g. *Epit.*, 6, λόγων F
 λόγ[.ou. F^{s1} significat litteras ou inter duo puncta positas
 esse supra litteras ων ab ipso librario.

[utr. gen.] (= utraeque genuinae) varias lectiones ipsius
 oratoris designat.

Numero 2 (S² Y²) varias correctiones, quae ab recentio-
 ribus librariis adhibitae sunt, confuse designavi.

Litteris ^{ec} correctiones quae lectiones priores omnino
 occultant designantur; litterae vero ^{pc} litteris ^{ac} oppo-
 nuntur.

Cett. ad solos codices supra memoratos pertinet.

Lectiones quas veri simile est in interpretis latino exemplari fuisse
typis crassioribus indicantur.
cod. = Marcianus lat. 339 (1550) saec. XV.

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

(LX)

1 Ἐπειδὴ τοὺς ἐν τῷδε τῷ τάφῳ κειμένους, ἄνδρας
ἀγαθοὺς ἐν τῷ πολέμῳ

γεγονότας, | γεγενημένους,

ἔδοξεν τῇ πόλει δημοσίᾳ θάπτειν καὶ προσέταξεν ἐμοὶ τὸν
νομιζόμενον λόγον εἰπεῖν ἐπ' αὐτοῖς, ἐσκόπουν | μὲν εὐθὺς
ὅπως τοῦ προσήκοντος ἐπαίνου τεύξονται, ἐξετάζων δὲ
καὶ σκοπῶν ἀξίως εἰπεῖν τῶν τετελευτηκότων ἐν τι τῶν
ἀδυνάτων ἡύρισκον ὄν. Οἱ γὰρ τὴν ὑπάρχουσαν πᾶσιν
ἐμφυτον τοῦ ζῆν ὑπερεῖδον ἐπιθυμίαν, καὶ τελευτῆσαι
καλῶς μᾶλλον ἡβουλήθησαν ἢ ζῶντες τὴν Ἑλλάδ' ἰδεῖν
ἀτυχούσαν, πῶς οὐκ ἀνυπέρβλητον παντὶ λόγῳ τὴν
αὐτῶν ἀρετὴν καταλελοίπασιν; Ὅμοίως μέντοι διαλεχ-
θῆναι τοῖς πρότερόν ποτ' εἰρηκόσιν ἐνθάδ' εἶναι μοι
δοκεῖ.

2 Ὡς μὲν οὖν ἡ πόλις σπουδάζει περὶ τοὺς ἐν
τῷ πολέμῳ τελευτώντας, ἔκ τε τῶν ἄλλων ἔστιν
ἰδεῖν καὶ μάλιστ' ἐκ τοῦδε τοῦ νόμου, καθ' ὃν αἰρεῖται

Inscriptio Επιτάφιος codd.

1 1-8 (Ἐπειδὴ — ὄν) praebebat licenter Doxopatres (Walz II, 450) || 2
τῷ FQ τῷδε τῷ SYPrvW Fγρ. Qγρ. Doxor. || 3 [utr. gen.] (a)
γεγονότας SYPrvW Fγρ. Qγρ. || (b) γεγενημένους FQY² Doxor. || 4
θάπτειν codd.: θάψαι Doxor. || 5 ὑπὲρ αὐτῶν εἰπεῖν Doxor. || 6 τοῦ
— τεύξονται codd.: τοῦ κατ' ἀξίαν τύχῃσι Doxor. || 12 Ὅμοίως:
ὁμῶς FQ || 13 ποτ': τότε S.

FVNEBRIS ORATIO CLARISSIMI DEMOSTHENIS
IN LATINVM VERSA

f. 67^r 1 Cum in **hoc** iacentes tumulo, viros hoc in bello fortes, visum sit civitati publice sepelire mihiq̃ue solitam de his orationem habere iusserit, continuo cogitavi quonam modo debitam laudem consequerentur, sed cum quererem diuque cogitarem dignum aliquid defunctis dicere, rem omnium viribus maiorem me subiturum videbam. Qui enim insitum ab ipsa natura appetitum vivendi contempserunt, et bene mori quam vivi Graeciae calamitatem videre maluerunt, nonne suam virtutem omni sermone insuperabilem reliquerunt? Itidem quoque mihi ut iis, qui ante me dixerunt, nunc dicendum videtur.

2 Quantum igitur sit erga illos, qui in bello pro re publica ceciderint, civitatis studium, multis in rebus et maxime ex hac lege apparet, qua oraturum

1 2 publice *correx*i: publicae *cod.* || sepelire *correx*i: sepellire *cod.* || 6 subiitum *cod.* || 8 Graecie *cod.* || 2 2 et maxime *in margine cod*². || 3 qua *correx*i: que *cod.*

P. 1389-1390

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ (LX)

τὸν ἐροῦντ' ἐπὶ ταῖς δημοσίαις ταφαῖς· εἰδυῖα γὰρ παρὰ τοῖς

ἀγαθοῖς

|

χρηστοῖς

ἀνδράσιν τὰς μὲν τῶν χρημάτων κτήσεις καὶ τῶν κατὰ τὸν βίον ἡδονῶν ἀπολαύσεις ὑπερεωραμένας, τῆς δ' ἀρετῆς καὶ τῶν ἐπαίνων πᾶσαν τὴν ἐπιθυμίαν οὖσαν, ἐξ ὧν ταῦτ' ἂν αὐτοῖς μάλιστα γένοιτο λόγων, τοῦτοις ῥήθησαν δεῖν αὐτοὺς τιμᾶν, ἔν' ἦν ζῶντες ἐκτήσαντ' εὐδοξίαν, αὕτη καὶ τετελευτηκόσιν αὐτοῖς ἀποδοθεῖη. 3 Εἰ μὲν οὖν τὴν ἀνδρείαν μόνον αὐτοῖς τῶν εἰς ἀρετὴν ἀνηκόντων ὑπάρχουσιν ἑώρων, ταύτην ἂν ἐπαινέσας ἀπηλλαττόμην τῶν λοιπῶν· ἐπειδὴ δὲ καὶ γεγενῆσθαι καλῶς καὶ πεπαιδεῦσθαι σωφρόνως καὶ βεβιωκέναι φιλοτίμως συμβέβηκεν αὐτοῖς, ἐξ ὧν εἰκότως ἦσαν σπουδαῖοι, αἰσχυνοίμην ἂν εἴ τι τούτων φανείην παραλιπῶν. "Ἀρξομαι δ' ἀπὸ τῆς τοῦ γένους αὐτῶν ἀρχῆς.

4 Ἡ γὰρ εὐγένεια τῶνδε τῶν ἀνδρῶν ἐκ πλείστου χρόνου παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀνωμολόγηται. Οὐ γὰρ μόνον εἰς πατέρ' αὐτοῖς καὶ τῶν ἄνω προγόνων κατ' ἄνδρ' ἀνενεγκεῖν ἐκάστω τὴν φύσιν ἔστιν, ἀλλ' εἰς ὅλην κοινῇ τὴν ὑπάρχουσαν πατρίδα, ἥς αὐτόχθονες ὁμολογοῦνται εἶναι. Μόνοι γὰρ πάντων ἀνθρώπων, ἐξ ἧσπερ ἔφυσαν, ταύτην ῥῆκσαν καὶ τοῖς ἐξ αὐτῶν παρέδωκαν, ὥστε δικαίως ἂν τις ὑπολάβοι τοὺς μὲν ἐπήλυδας ἐλθόντας εἰς τὰς πόλεις καὶ τούτων πολίτας προσαγορευομένους ὁμοίους εἶναι τοῖς εἰσποιητοῖς τῶν παιδῶν, τούτους δὲ γνησίους

2 6 [utr. gen.] (a) ἀγαθοῖς SYPrvW || (b) χρηστοῖς FQ || 3 3 λοιπῶν SFQY²: λόγων YPrvW || 7 παραλιπῶν: -λειπῶν S (sic) || 4 5 τὴν om. rW Y^{ac} (add. Y^{pc}) || 9 μὲν — εἰς τὰς restituit Dindorf: εἰς τὰς (τοὺς S) post μὲν hab. codd. || 11 γνησίους SYPrvWFQ: -σίψ S²Y² γνησί|ω.F¹.

FVNEBRIS ORATIO

f. 67^v in publicis funeribus semper aliquem eligit; cum enim eam non lateret a viris **probis** pecuniarum possessionem et voluptates contemptas, virtutem vero eiusque laudes omni conatu amplexas, quorum ab his maxima ratio habita est, iis eos ornandos putavit, ut, quam in vita consecuti || sunt gloriam, eandem, cum e medio sublati sunt, consequantur. 3 Nam si sola fortitudine praestarent, eam profecto affatim in praesentia commendarem finemque **sermonis** facerem; sed cum benenatos, modeste educatos vitam honorifice duxisse videam, quorum auxilio merito virtute fuere praediti, verecundia equidem afficerer, si quid horum praetermitterem. Principium igitur orationis a principio generis virorum sumendum est.

4 Nobilitas nanque horum multis iam seculis claruisse ab omnibus confirmatur. Non enim ad patrem aliosque maiores eorum, verum etiam ad totam patriam referenda est, cuius quidem indigenas esse nemo ambigit. Soli nanque eam coluerunt, a qua orti sunt, atque aliis habitandam tradiderunt; itaque non iniuria quispiam omnes, quicunque ad alienas civitates se contulerint earumque cives postea appellati fuerint, pro adoptivis filiis haberet, hos autem **proprios**

2 4 in *inseruit* cod². || 3 4 vide - *erasum post educatos* cod. || 4 2 aliosque *scripsi*: aliosve cod. || 5 coluerunt *correx*i: colunt cod.

P. 1390

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ (LX)

γόνῳ τῆς πατρίδος πολίτας εἶναι. 5 Δοκεῖ δέ μοι
καὶ τὸ τοὺς καρπούς, οἷς ζῶσιν ἄνθρωποι, παρ' ἡμῖν
πρώτοις φανῆναι, χωρὶς τοῦ μέγιστον εὐεργέτημ' εἰς
πάντας γενέσθαι, ὁμολογούμενον σημεῖον ὑπάρχειν τοῦ
μητέρα τὴν χώραν

[εἶναι] τῶν ἡμετέρων		εἶναι τῶν ἡμετέρων
προγόνων εἶναι.		προγόνων.

Πάντα γὰρ τὰ τίκτονθ' ἅμα καὶ τροφὴν τοῖς γιγνο-
μένοις ἀπ' αὐτῆς τῆς φύσεως φέρει· ὅπερ ἦδ' ἡ χώρα
πεποίηκεν.

6 Τὰ μὲν οὖν εἰς γένος ἀνήκοντα τοιαῦτα δι' αἰῶνος
ὑπάρχει τοῖς τῶνδε τῶν ἀνδρῶν προγόνοις· τὰ δ' εἰς
ἀνδρείαν καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν πάντα μὲν κατοκνῶ
λέγειν, φυλαττόμενος μὴ μῆκος ἄκαιρον ἐγγένηται τῷ
λόγῳ· ἃ δὲ καὶ τοῖς εἰδόσιν χρήσιμ' ἀναμνησθῆναι καὶ
τοῖς ἀπείροις κάλλιστ' ἀκοῦσαι

καὶ ζῆλον [ἔχει] πολὺν καὶ		καὶ ζῆλον ἔχει πολὺν καὶ
μῆκος λόγου ἄλυπον		μῆκος λόγων ἄλυπον
ἔχοντα,		[ἔχοντα],

ταῦτ' ἐπὶ κεφαλαίων εἰπεῖν πειράσομαι. 7 Οἱ γὰρ
τῆς κατὰ τὸν παρόντα χρόνον γενεᾶς πρόγονοι, καὶ
πατέρες καὶ τούτων ἐπάνω τὰς προσηγορίας ἔχον-
τες, αἷς ὑπὸ τῶν ἐν γένει γνωρίζονται, ἡδίκησαν μὲν
οὐδένα πώποτ' οὐθ' "Ἑλλήν" οὐτὲ βάρβαρον, ἀλλ' ὑπῆρ-
χεν αὐτοῖς πρὸς ἅπασι τοῖς ἄλλοις καλοῖς κάγα-

5 2 τὸ PrFQS²Y²: om. SYvW || 6-7 [utr. gen.] (a) SYW 6 εἶναι
seclusi; cf. *Notitiam* p. 46 || 7 εἶναι WY (exp. Y²) S (ei tantum scripto
subitoque eraso) || (b) FQ Prv || 6 2 τοῖς τῶνδε Paris. gr. 3007 Bodl.
Barocc. 139: τοῖσδε τῶν cett. || 5 χρήσιμ' SYPrvW² FQ: χρήμασι r²γρ.
W || 7-9 [utr. gen.] ἔχει (post ζῆλον) et ἔχοντα (post ἄλυπον) praebent
simul codd., perperam (cf. *Notitiam*, p. 46) || 8 (a) λόγου SYPrvWQ
λόγ]-ου. F³¹ || (b) λόγων F.

FVNEBRIS ORATIO

et in ipsa patria natos cives diceret. **5** Proventus vero fructuum, quibus humanum aliter genus, cum ab hac palam productos nemo ambigere possit, ultra patrociniū hoc omnibus attributum, evidentissimū indicium esse videtur matrem hanc civitatem indigenas parentes nostros habuisse.

f. 68^r Omnia enim, quae pariunt, alimenta quoque || ab ipsa natura his, quae generant, producunt; quod quidem haec fecit civitas.

6 Quantum igitur ad ipsorum genus, ita se perpetuo res habet; quantum autem ad fortitudinem aliasque virtutes, vereor ne prolixitas importuna sermoni nostro contingat; verum enimvero quaecunque expertos reminisci **iuvat** et inexpertis auditu optima et imitatione digna sunt neque molestam **sermonis** prolixitatem habent, haec nunc quam brevissime dicere conabor. **7** Maiores igitur ac parentes nostri et qui superiore tempore eo nomine appellati sunt, quo per successorum genus cognoscuntur, nunquam vim cuiusquam aut graeco aut barbaro attulerunt, sed accidit illis ut cum aliis virtutibus

5 4 inditium *cod.* || **5** matrem *in margine cod.*² || ante hanc *erasum aliquid habet cod.*¹ fortasse in (*cf. mox indigenas*) || **6** que *cod.* || **7** que *cod.* || **6** 4 quaecunque *cod.* || **7** 2 superiore *correxī: supriori cod.* || 4 greco *cod.*

P. 1390-1391

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ (LX)

θοῖς καὶ δικαιο|τάτοις εἶναι, ἀμυνόμενοι δὲ πολλὰ καὶ

καλὰ

|

λαμπρὰ

διεπράξαντο. 8 Καὶ γὰρ τὸν Ἀμαζόνων στρατὸν ἐλθόντ' ἐκράτησαν οὕτως ὥστ' ἔξω Φάσιδος ἐκβαλεῖν, καὶ τὸν Εὐμόλπου καὶ τῶν πολλῶν ἄλλων στόλον οὐ μόνον ἐκ τῆς οἰκείας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς τῶν ἄλλων Ἑλλήνων χώρας ἐξήλασαν, οὓς οἱ πρό ἡμῶν οἰκοῦντες πρὸς ἐσπέραν πάντες οὐθ' ὑπέμειναν οὐτ' ἐδυνήθησαν κωλύσαι. Καὶ μὴν καὶ τῶν Ἡρακλέους παίδων, ὃς τοὺς ἄλλους ἔσφζεν, σωτήρες ὠνομάσθησαν, ἥνικ' ἦλθον εἰς τήνδε τὴν γῆν ἰκέται, φεύγοντες Εὐρυσθέα. Καὶ πρὸς πᾶσι τούτοις καὶ πολλοῖς ἄλλοις καὶ καλοῖς ἔργοις, τὰ τῶν κατοικομένων νόμιμ' οὐ περιεῖδον ὑβριζόμενα, ὅτε τοὺς ἔπτ' ἐπὶ Θήβας θάπτειν ἐκώλυεν Κρέων.

9 Τῶν μὲν οὖν εἰς μύθους ἀνενηνεγμένων ἔργων πολλὰ παραλιπὼν τούτων ἐπεμνήσθη, ὣν οὕτως ἕκαστον εὐσχήμονας καὶ πολλοὺς ἔχει λόγους ὥστε καὶ τοὺς ἐμμέτρους καὶ τοὺς τῶν ἀδομένων ποιητὰς καὶ πολλοὺς τῶν συγγραφέων ὑποθέσεις τάκείνων ἔργα τῆς αὐτῶν μουσικῆς πεποιῆσθαι.

Ἄ δὲ τῇ μὲν ἀξία τῶν ἔργων οὐδέν ἐστι τούτων ἐλάττω, τῷ δ' ὑπογυώτερ' εἶναι τοῖς χρόνοις οὐπω μεμυθολόγηται, οὐδ' εἰς τὴν ἡρωϊκὴν ἐπανήκται τάξιν, ταῦτ' ἤδη λέξω. 10 Ἐκείνοι τὸν ἐξ ἀπάσης τῆς Ἀσίας στόλον ἐλθόντα μόνους δις ἡμύναντο καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, κα

7 8 [utr. gen.] (a) καλὰ SYPrvW || (b) λαμπρὰ FQ *praeclara* Sophianos || 8 1 τὸν YPv: τὼν SFQ τὸν τῶν rW || 3 τῶν πολλῶν SYrW: τὸν πολλῶν vY² πολλῶν PFQ || 4 καὶ om. FQ || 5-6 πάντες codd. (ἅπαντες S^{ac}) || 6 οὐθ' P: οὐδὲ cett. || κωλύσαι PFQY²v²: καταλύσαι SYrWv *dissolvere* Sophianos || 9 4 ἐμμέτρους codd. (-μετρους S in lit.) || 8 ὑπογυώτερ' codd: ὑπογυωτερω S^{ac} || 10 τάξιν SYPrvWF: φύσιν QY². φύσιν. F^{sl} *facundiam* Sophanios.

FVNEBRIS ORATIO

f. 68^v etiam iustitiam maximam colerent, in ulciscendo vero magna ac **praeclara** facinora gesserunt. **8** Amazonum enim exercitum magno impetu se aggressum adeo superare visi sunt, ut extra Phasim expellerent, Eumolpi vero multorumque aliorum classem non solum ex patria, verum ex totius Graeciae finibus fugarunt, quos quidem omnes, qui ante nos hesperiam incoluerunt, neque ferre neque **dissolvere** potuerunt. Filiis vero Hercules, qui alios servare solebat, salutem praebuere, cum manus impias Eurysthei fugientes huc auxilium petitori se contulerunt. Ad haec ac multa alia || et praeclara facinora defunctorum institutiones ab aliis violatas nunquam despexerunt, quoniam VII apud Thebas reges Creon sepelire vetuit.

9 Multis igitur, quae in fabulas relata sunt, omissis horum mentionem feci, quorum singula multis et pulchris laudibus efferuntur, ut praeclari poetae ac multi historici scribendi materiam sibi sumerent.

Quae vero dignitate his non inferiora videntur, sed novitate temporis nondum fabulae tradita sunt, neque ad heroicam pervenere facundiam, ea nunc breviter dicam. **10** Illi igitur classem, quae ex tota Asia inundavit, soli bis in terra et in mari ulcti

7 7 preclara cod. || 8 2 extra correxi: citra cod. || 3 multorumque scripsi: multorumve cod. || 5 expiā cod.^{ac}: hespiā cod.^{1c} || 8 Euristhei cod. || 9 preclara cod. || 9 1 omissis correxi: ommsis cod. || 7 pervenere correxi: pervenire cod. || facundiam cod.: locationem fortasse scribendum.

P. 1391-1392

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ (LX)

διὰ τῶν ιδίων κινδύνων κοινῆς σωτηρίας πᾶσι τοῖς
 Ἕλλησιν αἵτιοι κατέστησαν. Καὶ προεῖρηται μὲν
 ὁ μέλλω λέγειν ὑπ' ἄλλων πρότερον, δεῖ δὲ μηδὲ
 νῦν τοῦ δικαίου | καὶ καλῶς ἔχοντος ἐπαίνου τοὺς
 ἄνδρας ἐκείνους στερηθῆναι· τοσοῦτῳ γὰρ ἀμείνους τῶν
 ἐπὶ Τροίαν στρατευσαμένων νομίζουσιν¹⁰ ἂν εἰκότως,
 ὅσον οἱ μὲν

Ἕλληνες

| ἐξ ἀπάσης

τῆς Ἑλλάδος ὄντες ἀριστεῖς δέκ' ἔτη τῆς Ἀσίας ἐν
 χωρίον πολιορκούντες μόλις εἶλον, 11 οὗτοι δὲ τὸν
 ἐκ πάσης τῆς ἡπείρου στόλον ἐλθόντα μόνοι, τᾶλλα
 πάντα κατεστραμμένον, οὐ μόνον ἡμύναντο, ἀλλὰ
 καὶ τιμωρίαν ὑπὲρ ὧν τοὺς ἄλλους ἡδίκουν ἐπέθη-
 καν. Ἔτι τοίνυν τὰς ἐν αὐτοῖς τοῖς Ἕλλησιν
 πλεονεξίας κωλύοντες πάντας ὅσους συνέβη γενέσθαι
 κινδύνους ὑπέμειναν, ὅπου τὸ δίκαιον εἴη τεταγμένον,
 ἐνταῦθα προσνέμοντες ἑαυτούς, ἕως εἰς τὴν νῦν ζῶσαν
 ἡλικίαν ὁ χρόνος προήγαγεν ἡμᾶς.

12 Μηδεῖς δ' ἡγείσθω μ' ἀποροῦντα ὅ τι χρὴ περὶ
 τούτων εἰπεῖν ἐκάστου, ταῦτα τὰ πραχθέντ' ἀπηριθ-
 μηκέναι· εἰ γὰρ ἀπάντων ἀμηχανώτατος ἦν ὁ τι χρὴ
 λέγειν πορίσασθαι, ἢ κείνων ἀρετὴ

πολλὰ δείκνυσιν αὐτὴ ᾧ	[πολλὰ] καλὰ δίδωσιν
καὶ πρόχειρα καὶ ῥάδιον	εἰπεῖν καὶ πρόχειρα ᾧ
ἐπελθεῖν ἐστιν.	ῥάδιον μὲν ἐστι διελθεῖν.

10 8 τοσοῦτῳ: -].τον. F^{sl} || 9 νομίζουσιν¹¹ SYPrv W²FQ: δόξαντ¹² W ||
 10 ὅσον SYPrvWQ: ὅσων F^{sl} || 11 [utr. gen.] (a) (Y?) CrvW: om. S ||
 (b) PFQS²Y² || 12 post ὄντες spatium VIII litt. hab. S || 11 3 οὐ μόνον
 om. S (add. S²) P (add. P²) || 12 1 familiae attribuo (SYPrvW) || 5
 πολλά: om. S (signo adnotationis muto post ἀρετὴ posito) || (b)
 secundae familiae attribuo || 5 πολλά seculi || καλὰ δίδωσιν QY²V²F
 (-]λὰ supra lit. F.).

FVNEBRIS ORATIO

propriis periculus communem salutem omnibus Graecis largiti sunt. Sed quod in praesentia dicturus sum, etsi praedictum multis sit, non tamen, cum tempus postulat, viros meritis fraudare laudibus decorum esse reor; **tanto** enim hi iure maioribus suis, qui in Troiam militaverunt, praestare **putandi sunt, quantum** illi quidem **totius** Graeciae proceres decennio Asiae partem minimam obsidentes vix ceperunt, **11** hi autem totius orbis terrarum incredibilem apparatus ingentemque classem soli **non solum** suas, sed aliorum etiam iniurias ulcti sunt. Praeterea aliorum avidas cupiditates extinguere conati nulla pericula subire recusarunt, sed, quo || ius, illuc ipsi quoque se inclinabant, quod usque in hanc nostram aetatem servatur.

f. 69^r

12 Nemo me nunc existimet inopia eorum, **quae** de singulis dicenda essent, has res gestas enarrasse; nam si in dicendo omnium essem infantissimus, **ipsa** tamen eorum virtus **multa** mihi ad dicendum **suppeditaret**, quae quidem prompta faciliaque dictu essent.

10 4 communen *correx*i: comunem *cod.* || 9 Graecie *cod.* || **11** 6 inclinabant *correx*i: inclinnabant *cod.* || **12** 2 enarrasse *correx*i: enarrase *cod.*

P. 1392-1393

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ (LX)

Ἄλλα προαιρούμαι τῆς εὐγενείας καὶ τῶν παρὰ τοῖς
προγόνους μεγίστων μνησθεὶς ὡς τάχιστα συνάψαι τὸν
λόγον πρὸς τὰ τοῖσδε πεπραγμένα, ἵνα, ὥσπερ τὰς
φύσεις ἦσαν συγγενεῖς, οὕτω τοὺς ἐπαίνους ἐπ' αὐτῶν
κοινούς ποιήσωμαι, ὑπολαμβάνων ταῦτ' ἂν εἶναι κεχαρισ-
μένα ἀκείνοις καὶ μάλιστ' ἀμφοτέροις, εἰ τῆς ἀλλήλων
ἀρετῆς μὴ μόνον τῇ φύσει μετάρχοιεν, ἀλλὰ καὶ τοῖς
ἐπαίνοις.

13 Ἀνάγκη δ' ἐν τῷ μεταξύ διαλαβεῖν, καὶ πρὸ
τοῦ τὰ τοῖσδε πεπραγμένα τοῖς ἀνδράσιν δηλοῦν καὶ
τοὺς ἕξω τοῦ γένους πρὸς τὸν τάφον ἠκολουθηκότας
πρὸς εὐνοίαν παρακαλέσαι. Καὶ γὰρ εἰ μὲν εἰς χρημάτων
δαπάνην ἢ τιν' ἄλλην θεωρίαν ἵππικῶν ἢ γυμνικῶν
ἄθλων ἐτάχθην κοσμήσαι τὸν τάφον, ὅσῳ περ ἂν προθυ-
μότερον καὶ

ἀφειδέστερον ταῦτα | ἀκριβέστερον τοῦτο

παρεσκευασάμην, τοσούτῳ μᾶλλον ἂν προσήκοντ' ἔδοξα
πεποικέναι· λόγῳ δ' ἐπαινεῖσαι τοῖσδε τοὺς ἄνδρας
αἰρεθεῖς, ἂν μὴ τοὺς ἀκούοντας συμβουλομένους λάβω,
φοβοῦμαι μὴ τῇ προθυμίᾳ τούναντίον οὐ δεῖ ποιήσω.

14 Ὁ μὲν γὰρ πλοῦτος καὶ τὸ τάχος καὶ ἡ ἰσχὺς
καὶ ὅσ' ἄλλα τούτοις ὅμοια, αὐτάρκεις ἔχει τὰς ὀνήσεις
τοῖς κεκτημένοις, καὶ κρατοῦσιν ἐν αὐτοῖς, οἷς ἂν
παρῇ, κἂν μηδεὶς τῶν ἄλλων βούληται· ἡ δὲ τῶν λόγων
πειθὴ τῆς τῶν ἀκούοντων εὐνοίας προσδεῖται, καὶ
μετὰ μὲν ταύτης, κἂν μετρίως ῥηθῇ, δόξαν ἤνεγκε καὶ
χάριν προσποιεῖ, ἄνευ δὲ ταύτης, κἂν ὑπερβάλῃ τῷ
λέγειν καλῶς, προσέσθη τοῖς ἀκούουσιν.

12 8 ὑμῶν post εὐγενείας habet r || 8-9 παρὰ-προγόνους F: om. cett.
13 6 ἂν SFQ: om. cett. || 8 [utr. gen.] (a) SYPrvW Fgr. Qrg
abundantius Sophianos || (b) FQ || 10 τοῖσδε FQ: τοῦτους cett. || 14 6
μὲν ταύτης: ταύτης μὲν S || κἂν FQY²: ἂν YPrvW ἂν κἂν S || 6-7
ἤνεγκε (εἰνεγκεναι (S^{ac?})) καὶ... προσποιεῖ S^{pc} YPrvWM Fgr. Qrg.:
ἐνεγκεναι καὶ... προσεποιεῖ FQ.

FVNEBRIS ORATIO

Sed **maiorum** nobilitatis memor malo quam brevissime hunc [de] eorum rebus gestis sermonem perstringere, ut, quem ad modum natura propinqui erant, sic et communi cum his laude perfruantur; puto enim haec utrisque gratissima fore, si ipsorum invicem virtutes non solum natura sed etiam laudibus participant.

13 Necessarium tamen interea, ante quam ad horum virorum facta sermo perveniat, alienigenas nostros ad hoc sepulchrum comites ad benivolentiam flectere. Etenim si pecuniarum impensa vel alio quovis equestri vel pedestri spectaculo ornandum esset sepulchrum, quanto diligentius **abundantiusque hoc** praepararem, tanto rem dilucidiorum atque opportuniorem facere viderer; verum, cum sermone viros decorare electus sim, ni auditorum assensum capiam, f. 69° timeo ne diligentia mea secus || quam res postulat faciam.

14 Opes enim et pedum velocitas ac corporis robor aliaque huius modi satis per se intelligi possunt habentibus vigentque in his, quibus a natura concessa sunt, etiamsi nemo velit; sermonum vero persuasio benivolentiam audientium acquirere entitur, cum qua quidem, si satis dictum erit, gloriam et gratiam attulerit, sine vero hac, etsi in dicendo naturam superarit, nullam tamen habebit auctoritatem.

12 7 de *seclusi* || 8 communi *correx*i: comuni *cod.* || 13 7 opportuniorem *correx*i: oportuniorem *cod.* || 14 4 benevolentiam cum *littera* i *supra secundum e cod.* || 5 dictum erit *correx*i: dixerit *cod.* || 7 superarit *correx*i: superaret *cod.*

P. 1393-1394

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ (LX)

15 Πολλὰ τοίνυν ἔχων εἰπεῖν ὧν οἶδε πράξαντες
δικαίως ἐπαινεθήσονται, ἐπειδὴ πρὸς αὐτοῖς εἰμι τοῖς
ἔργοις, ἀπορῶ τί πρῶτον εἰπῶ προσιστάμενα γάρ μοι
πάντ' εἰς ἓνα καιρὸν δύσκριτον καθίστησιν τὴν αἴρεσιν
αὐτῶν. Οὐ μὴν ἀλλὰ πειράσομαι τὴν αὐτὴν ποιήσασ-
θαι τοῦ λόγου τάξιν ἥπερ ὑπῆρξεν τοῦ βίου τούτοις.
16 Οἶδε γάρ ἐξ ἀρχῆς ἐν πᾶσιν τοῖς παιδεύμασιν
ἦσαν ἐπιφανεῖς, τὰ πρέποντα καθ' ἡλικίαν ἀσκούντες
ἐκάστην, καὶ πᾶσιν ἀρέσκοντες

| οἷς χρή,

γονεῦσιν, φίλοις, οἰκείοις. Τοιγαροῦν ὥσπερ ἵχνη γνωρί-
ζουσα νῦν ἢ τῶν οἰκείων αὐτοῖς καὶ φίλων μνήμη πᾶσαν
ῥαν ἐπὶ τούτους φέρεται τῷ πόθῳ, πόλλ' ὑπομνήματα
λαμβάνουσα, ἐν οἷς συνήδει τοῖς ἀρίστοις οὖσιν.
17 Ἐπειδὴ δ' εἰς ἄνδρας ἀφίκοντο, οὐ μόνον τοῖς
πολίταις γνῶριμον τὴν αὐτῶν φύσιν ἀλλὰ καὶ πᾶσιν
ἀνθρώποις κατέστησαν· ἔστιν γάρ, ἔστιν ἀπάσης ἀρετῆς
ἀρχὴ μὲν σύνεσις, πέρας δ' ἀνδρεία· καὶ τῇ μὲν δοκι-
μάζεται τί πρακτέον ἐστί, τῇ δὲ σώζεται. Ἐν τούτοις
ἀμφοτέροις οἶδε πολὺ διήνεγκαν. 18 Καὶ γὰρ εἴ
τις ἐφύετο κοινὸς πᾶσιν κίνδυνος τοῖς Ἑλλήσιν,
οὗτοι πρῶτοι προείδοντο καὶ πολλάκις εἰς σωτη-
ρίαν ἅπαντας παρεκάλεσαν, ὅπερ γνώμης ἀπόδειξις
ἐστὶν εὖ φρονούσης· καὶ τῆς παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν
ἀγνοίας μεμιγμένης κακία, ὅτ' ἐνῆν ταῦτα κωλύειν
ἀσφαλῶς, τὰ μὲν οὐ προορώσης, τὰ δ' εἰρωνευομένης,

15 3 προσιστάμενα: προῖστάμενα FQ || 4 τὴν: μοι τὴν FQ || 16 4
[utr. gen.] (a) SYrvW || (b) PFQY² || 6 οἰκείων αὐτοῖς FQS (αὐτῆς S):
αὐτοῖς οἰκείων cett. || 17 5 τί — σώζεται habet PFQ Bodl. Barocc. 73²
Bodl. Bar. 139²: om. SYrvW Barocc. 73 et 139 || 18 3 προείδοντο
PFQY²S² Barocc. 73² Barocc. 139²: -λοντο SYrvW Barocc. 73 et 139
(vid. Not., p. 41 n. 4) || 4 ἀπόδειξις SFQY²PP^c: om. YP^{ac}W || 5 τῆς:
τοῖς: Sv || 7 οὐ PY²v: οὖν SrWFO.

FVNEBRIS ORATIO

f. 70^r **15** Cum igitur multa mihi dicenda **occurrant**, quae qui fecerint, merito laudari possint, quoniam his in sermonibus versamur, quid primum dicam animo dubius sum; nam, cum in eodem tempore omnia mihi occurrant, difficillimam horum electionem video. Experiar tamen eundem sermonis ordinem sequi, quem et ipsi in vita secuti sunt. **16** Hi enim ab initio claruerunt, decora sedulo per omnem aetatem secuti, omnibus placuere, parentibus, amicis, propinquis. Itaque nunc familiarum amicorumque memoria tanquam vestigia reCOLENS sane quam ad illos desiderio fertur, multa monumenta complexa, ex quibus eos optimos norat. **17** Postquam autem ad virilem pervenerunt aetatem, non solum civibus ingenium suum notum || fecere, verum etiam caeteris hominibus; est enim, est omnis virtutis initium quidem prudentia, finis autem fortitudo; qua autem [quis] probatur. In ea [in] utraque hi affatim excelluere. **18** Si qua enim oriebantur communia cunctae Graeciae pericula, hi ante omnes miro quodam modo ea **subibant**, iccirco saepe numero ad salutem omnes revocarunt, quod quidem animi prudentis **opus** esse videtur; et stultitiam aliorum malitia mixtam partim malignitate partim dissimulatione pro viribus secure prohibebant,

17 5 qua autem [quis] probatur. In ea [in] utraque hi affatim excelluere sic disposui et emendavi textu Demosthenico: qua autem quis in utroque probatur. In ea hi affatim excelluere cod. || **18** 1 communia correxi: comunia cod. || 2 Graecie cod. || autem cod.^{ac}: ante cum signis delendi sub littera m cod.^{bc}: ante in margine cod.² || quodam modo scripsi: quodammodo cod. || 3 iccirco erasit cod.¹ sed scribendum putavi || 5 malitia correxi: malitiam cod.; supra malitiam signum adnotandi, cui nihil respondet in margine

P. 1394-1395

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ (LX)

ὅμως, ἥνυχ' ὑπήκουσαν καὶ τὰ δέοντα ποιεῖν ἠθέλησαν, οὐκ ἐμνησικάκησαν, ἀλλὰ προστάντες καὶ παρασχόντες ἅπαντα προθύμως, καὶ σώματα καὶ χρήματα καὶ συμμάχους, εἰς πείραν ἤλθον ἀγῶνος, εἰς ὃν οὐδὲ τῆς ψυχῆς ἐφείσαντο.

19 Ἐξ ἀνάγκης δὲ συμβαίνει, ὅταν μάχη γίνηται, τοῖς μὲν ἡττᾶσθαι, τοῖς δὲ νικᾶν· οὐκ ἂν ὀκνήσαιμι· δ'εἶπεῖν ὅτι μοι δοκοῦσιν οἱ τελευτῶντες ἐκατέρων ἐν τάξει τῆς μὲν ἡττης οὐ μετέχειν, νικᾶν δ' ὁμοίως ἀμφοτέροι. Τὸ μὲν γὰρ ἰκρτεῖν ἐν τοῖς ζῶσιν, ὡς ἂν ὁ δαίμων παραδῶ, κρίνεται· ὁ δ' εἰς τοῦθ' ἕκαστον ἔδει παρασχέσθαι, πᾶς ὁ μένων ἐν τάξει πεποίηκεν· εἰ δὲ θνητὸς ὢν τὴν εἰμαρμένην ἔσχεν, τῇ τύχῃ πέπονθε τὸ συμβαῖνον, οὐχὶ τὴν ψυχὴν ἡττῆται τῶν ἐναντίων.

20 Νομίζω τοῖνυν καὶ τοῦ τῆς χώρας ἡμῶν μὴ ἐπιβῆναι | τοὺς πολεμίους πρὸς τῇ τῶν ἐναντίων ἀγνωμοσύνῃ τὴν τούτων ἀρετὴν αἰτίαν γεγενῆσθαι· κατ' ἄνδρα γὰρ πείραν εἰληφότες οἱ τότε συμμείξαντες ἐκεῖ, οὐκ ἐβούλοντ' αὐθις εἰς ἀγῶνα καθίστασθαι τοῖς ἐκείνων οἰκείοις, ὑπολαμβάνοντες ταῖς μὲν φύσεσιν ταῖς ὁμοίαις ἀπαντήσεσθαι, τύχην δ' οὐκ εὐπορον εἶναι τὴν ὁμοίαν λαβεῖν. Δηλοῖ δ' οὐχ ἥκισθ' ὅτι ταῦθ' οὕτως ἔχει καὶ τὰ τῆς γεγонуίας εἰρήνης· οὐ γὰρ ἔνεστ' εἶπεῖν οὐτ' ἀληθεστέραν οὔτε καλλίω πρόφασιν τοῦ τῆς τῶν τετελευτηκότων ἀγασθέντ' ἀρετῆς τὸν τῶν ἐναντίων κύριον φίλον γενέσθαι τοῖς ἐκείνων οἰκείοις βούλεσθαι μᾶλλον ἢ πάλιν τὸν ὑπὲρ τῶν ὄλων κίνδυνον ἄρασθαι.

21 Οἶμαι δ' ἂν, εἴ τις αὐτοὺς τοὺς παραταξαμένους

19 3-4 ἐν τάξει om. SY² || 9 τὸ SYPrvWFO: τι Fgr. Qgr. Y² || 20 5 ἐκεῖ codd.: ἐκείνοις mg. ed. Bineti || 5-6 τοῖς... οἰκείοις YPrvW: τοὺς... οἰκείους FQS (τοῖς S²) || 7 τύχην: τὴν ψυχὴν Fgr. Qgr. || 10 τοῦ PFQY²: οὔτε S(Y)?CrW || 12 ἐκείνων SPFOY²: om. YrvW || 21 1 τοὺς om. SFQ.

FVNEBRIS ORATIO

tamen cum paruere et quae oportebat facere voluerunt, minime eos nostri reiecerunt, sed priores omnia prompte et corpora et facultates et auxilia exhibentes in certamen prodire, in quo ne vitae quidem suae pepercerunt.

- 19 Necessario autem in praelio contingit ut alii vincant, alii superentur; neque verebor quod sentio dicere, defunctos ex utraque acie minime succubuisse, verum utrosque claruisse vincere. Nanque, ut fortuna faverit, iudicatur; quod autem pro assequenda victoria quisque debet exhibere, qui ordinem in f. 70^v acie servavit, id effecit; si autem || qui mortalis est fato obiit, fortuna id non animo hostium accidit. 20 Puto autem, qui nobis ut adversariorum perfidiae satisfacerent facti sunt, ab agris nostris horum virtutis gratia eos abstinuisse; facta enim singulorum, qui illic conflixerunt, experientia iterum in certamen cum illorum propinquis descendere noluerunt, iisdem hominum ingeniis occursuros, fortunam autem non facile eandem fore rati. Hoc autem maxime constat ex eo, quod in pace inde secutum est; neque ratio verior neque melior afferri potest. Non enim hostis defunctorum virtutem admiratus nobiscum pacem composuit, sed magis rebus suis consuluit quam rursus totis subire periculum.

21 Puto autem, si quis eos in acie nobis adversos

18 7 que cod. || 19 1 necerassario cum signis delendi sub syllaba ra cod. || 20 8 supra neque signum adnotandi, cui nihil respondet in margine || ratio correxi: alia cod. || 11 totis correxi: totius cod. || subiire cod.

P. 1395-1396

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ (LX)

ἐρωτήσκειν πότερ' ἡγούνται ταῖς αὐτῶν ἀρεταῖς

καὶ τῇ τοῦ προεστηκότος	αὐτῶν ἐμπειρία καὶ τόλμη
-------------------------	--------------------------

ἢ τῇ παραδόξῳ καὶ χαλεπῇ τύχῃ κατωρθωκέαι,
οὐδέν' οὔτ' ἀναίσχυντον οὔτε τολμηρὸν οὕτως εἶναι,
ὄντιν' ἀντιποιήσεσθαι τῶν πεπραγμένων. Ἀλλὰ μὴν ὑπὲρ
ῶν ὁ πάντων κύριος δαίμων, ὡς ἐβούλετο, ἔνειμε τὸ τέλος,
ἅπαντας ἀφείσθαι κακίας ἀνάγκῃ τοὺς λοιποὺς, ἀνθρώ-
πους γ' ὄντας.

22 Εἰ δ' ἄρ' ἔστι τις
ἀνθρώπων ὅτω περὶ τούτων
ἐγκαλέσαι προσήκει, τοῖς
ἐπὶ τούτῳ ταχθεῖσιν Θη-
βαίων, οὐχὶ τοῖς πολλοῖς
οὔτ' ἐκείνων οὔθ' ἡμῶν ἐγ-
καλέσειεν ἂν τις εἰκότως·
οἱ δὲ δύναμιν λαβόντες ἔχου-
σαν θυμὸν ἀήττητον καὶ
ἀπροφάσιστον καὶ φιλοτι-
μίαν ἐφάμιλλον οὐδενὶ τού-
των ὀρθῶς ἐχρήσαντο.

22 Περί ὧν δ' ὁ τῶν ἐναν-
τίων ἡγεμὼν ὑπερῆρε τοὺς
ἐπὶ τούτῳ ταχθέντας, οὐχὶ
τοὺς πολλοὺς οὔτ' ἐκείνων
οὔθ' ἡμῶν αἰτιάσασθαι ἂν
τις εἰκότως.

23 Καὶ τὰ μὲν ἄλλ' ἔστιν τούτων ὡς ἕκαστος ἔχει

21 3-5 καὶ τῇ — κατωρθωκέαι sic disposuimus, auctore Luciano (*Dem. enc.* 38) et Sophiani versione (vide *Notitiam*, p. 39): ἢ τῇ — κατωρθωκέαι καὶ τῇ τοῦ — καὶ τόλμῃ (καὶ ψυχῇ add. FQ) codd. Verba καὶ τῇ τοῦ — τόλμῃ (b) oratoris retractationem prave insertam existimo || 7 ἀντιποιήσεσθαι FQ: -σασθαι cett. || 22 1-12 [utr. gen.] Dextram partem (b) sinistram (a) praeponunt FQY² mg: om. SYPrvW (Sophianos): vide *Notit.*, p. 30 et p. 48 || (a) 1 τις om Q || 6 οὔτ' ἐκείνων οὔθ' ἡμῶν SYPrvW: οὔθ' ἡμῶν οὔτ' ἐκείνων FQ.

FVNEBRIS ORATIO

percontaretur utrum propria virtute et ducis experientia et arte an inopinata et maligna fortuna bene rem gessisse arbitrentur, neminem adeo impudentem atque audacem fore, qui [ut] de re a se gesta sibi **blandiatur**. Verum tamen, quibus omnium domina fortuna pro arbitrio suo finem statuit eorum, reliquos omnes crimine absolvendos, cum homines sint, necessarium arbitror.

- f. 71^r **22** Sed si **quis** in his accusandus sit, || profecto nemo alius **neque illorum neque nostrorum** praeter Thebanorum principes, qui huius belli causa fuere, in crimine habendus est; illi enim accitis auxiliis et audacia et fortitudine et pari ambitione procul dubio praestantibus nullo horum recte usi sunt. **23** Sed alia, ut quisque vult,

P. 1396

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ (LX)

γνώμης, οὕτως ὑπολαμβάνειν· ὃ δ' ἅπασιν ὁμοίως

τοῖς οὖσιν ἀνθρώποις | ἀνθρώποις τοῖς οὖσιν

γεγένηται φανερόν, ὅτι ἡ πάσης τῆς Ἑλλάδος ἄρ' ἐλευθερία ἐν ταῖς τῶνδε τῶν ἀνδρῶν ψυχαῖς διεσώζετο· ἐπειδὴ γοῦν ἡ πεπρωμένη τούτους ἀνείλεν, οὐδεὶς ἀντέστη τῶν λοιπῶν. Καὶ φθόνος μὲν ἀπείη τοῦ λόγου, δοκεῖ δέ μοι τις ἂν εἰπὼν ὥς ἡ τῶνδε τῶν ἀνδρῶν ἀρετὴ τῆς Ἑλλάδος ἦν ψυχὴ τάληθές εἰπεῖν· 24 ἅμα γὰρ τὰ τε τούτων πνεύματ' ἀπηλλάγη τῶν οἰκείων σωμάτων, καὶ τὸ τῆς Ἑλλάδος ἀξίωμ' ἀνήρηται. Μεγάλην μὲν οὖν ἴσως ὑπερβολὴν δόξομεν λέγειν, ῥητέον δ' ὅμως· ὥσπερ γάρ, εἴ τις ἐκ τοῦ καθεστηκότος κόσμου τὸ φῶς ἐξέλαι, δυσχερὴς καὶ χαλεπὸς ἅπας ὁ λειπόμενος

ἂν ἡμῖν βίος γένοιτο, | ἡμῖν βίος γένοιτο ἂν,

οὕτω τῶνδε τῶν ἀνδρῶν ἀναιρεθέντων ἐν σκότει καὶ πολλῇ δυσκλείᾳ πᾶς ὁ πρὸ τοῦ ζῆλος τῶν Ἑλλήνων γέγονεν.

25 Διὰ πολλὰ δ' εἰκότως ὄντες τοιοῦτοι, διὰ τὴν πολιτείαν οὐχ ἥκιστ' ἦσαν σπουδαῖοι· αἱ μὲν γὰρ διὰ τῶν ὀλίγων δυναστεῖαι δέος μὲν ἐνεργάζονται τοῖς πολίταις, αἰσχύνην δ' οὐ παριστᾶσιν· ἡνίκ' ἂν οὖν ὁ ἀγὼν ἔλθῃ τοῦ πολέμου, πᾶς τις εὐχερῶς ἑαυτὸν σώξει, συνειδὼς ὅτι, ἐὰν τοὺς κυρίους ἢ δώροισι ἢ δι' ἄλλης ἡστινοσοῦν ὁμιλίας ἐξαρέσῃται, κἂν τὰ δεινότατ' ἀσχη-

23 3 [utr. gén.] (a) YPrvW || (b) FQ || 4 φανερόν : φοβερόν γγο. || ἡ πᾶσις YPrvW: ἡ πᾶσα SFQ ἀπάσης r || 6 γοῦν Wolf: οὖν codd || 24 6 ἐξέλαι FQY²: ἐξέλαιτο cett. || 8 [utr. gén.] (a) SYPrvW || (b) FQ || 9 τῶνδε post ἀνδρῶν transp. r || 10 πᾶς SPFQY²: om. YrvW || τοῦ FQY²: τούτου cett. || 25 4 ἂν οὖν Bekker : γοῦν codd.

FVNEBRIS ORATIO

ita accipiat; id autem omnibus pariter hominibus manifestum est profecto, in horum virorum animis **totius** Graeciae libertatem conservatam; cum igitur hos fata abstulerint, nemo amplius (modo absit invidia) nobis obstitit. Quam ob rem, si quis dixisset horum virorum virtutem Graeciae animam fuisse, haud infitias iret; **24** simul enim et vita ipsorum et totius Graeciae dignitas periit. Videbimur fortasse incredibilia dicere, tamen dicenda sunt; nam quem ad modum si quis e mundo lucem auferret, gravis et molesta omnis nobis reliqua vita foret, sic horum virorum obita in tenebris et ignominia superior Graecorum gloria delapsa est.

f. 71^v **25** Et cum multis in rebus tales se gererent, maxime in rem publicam suam prae se tulerunt virtutem; Graeciae enim imperia civibus timorem non pudorem incutiunt; quod cum belli certamen || incubuerit, quisque facile sibi consulit, intelligens quod, sive donis sive alia quavis ope dominos placaverit, etsi gravissime erra-

P. 1396-1397

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ (LX)

μονήση, μικρὸν ὄνειδος τὸ λοιπὸν αὐτῷ καταστήσεται·
 26 αἱ δὲ δημοκρατίαι πολλά τ' ἄλλα καὶ καλὰ καὶ
 δίκαι' ἔχουσιν, ὧν τὸν εὖ φρονοῦντ' ἀντέχεσθαι | δεῖ,
 καὶ τὴν παρρησίαν ἐκ τῆς ἀληθείας ἡρτημένην οὐκ
 ἔστι

τάληθές δηλοῦν ἀποτρέψαι. | ἀποτρέψαι δηλοῦν τάληθές.

Οὔτε γὰρ πάντας ἐξαρέσασθαι τοῖς αἰσχρὸν τι ποιή-
 σασιν δυνατόν, οὐθ' ὁ μόνος τάληθές ὄνειδος λέγων
 λυπεῖ· καὶ γὰρ οἱ μὴδὲν ἂν εἰπόντες αὐτοὶ βλάβημον
 ἄλλου γε λέγοντος χαίρουσιν ἀκούοντες. "Α φοβούμενοι
 πάντες εἰκότως τῇ τῶν μετὰ ταῦτ' ὄνειδῶν αἰσχύνῃ
 τὸν τε προσίοντ' ἀπὸ τῶν ἐναντίων κίνδυνον εὐρώστωες
 ὑπέμειναν, καὶ θάνατον καλὸν εἶλοντο μᾶλλον ἢ βίον
 αἰσχρὸν.

27 "Α μὲν οὖν κοινῇ πᾶσιν ὑπῆρχεν τοῖσδε τοῖς
 ἀνδράσιν εἰς τὸ καλῶς ἐθέλειν ἀποθνήσκειν, εἰρηται,
 γένος, παιδεία, χρηστῶν ἐπιτηδευμάτων συνήθεια, τῆς
 ὅλης πολιτείας ὑπόθεσις· ἃ δὲ κατὰ φυλὰς παρεκά-
 λησεν ἐκάστους εὐρώστους εἶναι, ταῦτ' ἤδη λέξω.

"Ηιδεσαν πάντες Ἐρεχθεῖδαι τὸν ἐπώνυμον αὐτῶν
 Ἐρεχθέα, ἔνεκα τοῦ σῶσαι τὴν χώραν τὰς αὐτοῦ
 παῖδας, ἃς Ἰακινθίδας καλοῦσιν, εἰς προῦπτον θάνα-
 τον δόντ' ἀναλῶσαι· αἰσχρὸν οὖν ἡγοῦντο τὸν μὲν
 ἀπ' ἀθανάτων πεφυκότα πάντα ποιεῖν ἔνεκα τοῦ τὴν
 πατρίδ' ἐλευθερῶσαι, αὐτοὶ δὲ φανῆναι θνητὸν σῶμα
 ποιούμενοι περὶ πλείονος ἢ δόξαν ἀθάνατον. 28 Οὐκ
 ἡγνόουν Αἰγείδαι Θησέα τὸν Αἰγέως πρῶτον ἰσηγο-
 ρίαν καταστησάμενον τῇ πόλει· δεινὸν οὖν ἡγοῦντο
 προδοῦναι τὴν ἐκείνου | ἐκείνου προδοῦναι τὴν

26 5 [utr. gen.] (a) SYPrvW || (b) FQ || 7 οὐθ' nos: ὡσθ' codd. || 27
 4-5 παρεκάλεσεν: παρεσκεύασεν Fgr. Qgr || 28 4 [utr. gen.] (a)
 SYPrvW || (b) FQ.

FVNEBRIS ORATIO

verit, parvam in posterum se ignominiam incursum; 26 res publicae autem cum et multa alia pulchra et iusta habeant, quae sapientes sectari decet, et inprimis fiduciam ex veritate, non possunt pervertere veritatis indicium. Neque enim, qui turpia operantur, omnibus possunt satisfacere neque solus qui iure reprehendit dolore quos reprehendit afficit; etenim qui neminem reprehenderunt, cum alium id agentem audiunt, laetantur. Quae cum omnes merito timeant propter futuram infamiam, quod ab hostibus instat periculum magno animo subeunt maluntque pulchram mortem quam vitam cum turpitudine.

27 Quae igitur omnibus his viris ad honestam mortem obeundam contigerunt, dicta sunt, genus scilicet, doctrina, bonarum artium studia et totius vitae regula; quae autem per tribus singulos ad fortitudinem hortata sunt, ea nunc dicam.

Norant omnes Erechthidae gentilem suum Erechthea liberandae patriae causa filias, quas Hyacinthidas appellant, mani-
f. 72^r || festae morti exposuisse; turpe igitur putabant, qui a diis immortalibus genus duceret, eum omnia liberandae patriae gratia fecisse, se autem videri mortale corpus immortalis gloriae praeposuisse. 28 Non ignorabant Aegidae Thesea, Aegei filium, primum civitati cognomen imposuisse; indignum igitur putabant illius prodere

26 3 quae — decet sic disposui textu Demosthenico: et inprimis — veritate, quae — decet cod. || 4 inditium cod. || 5 neque correxi: itaque cod. || 8 que cod. || 27 5 Erechthidae cod.^{ac}: Erechthidae cum littera h supra i cod.^{1c} || Erechthea cod.^{ac}: Erechthea cum littera h supra tertium e cod.^{2c} || liberande cod. || 10 glorie cod. || 28 2 Egei cod.

P. 1397-1398

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ (LX)

προαίρεσιν, καὶ τεθνάναι μᾶλλον ἤρουντ' ἢ καταλυο-
μένης ταύτης παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ζῆν φιλοψυχήσαντες.
Παρειλήφεσαν Πανδιονίδα Πρόκνην καὶ Φιλομήλαν τὰς
Πανδίωνος θυγατέρας, ὡς ἐτιμωρήσαντο Τη|ρέα διὰ
τὴν εἰς αὐτὰς ὕβριν· οὐ βιωτὸν οὖν ἐνόμιζον αὐτοῖς,
εἰ μὴ

συγγενεῖς ὄντες θυμὸν	συγγενῇ φανήσονται τὸν
ἔχοντες ὁμοῖον ἐκείναις	θυμὸν ἔχοντες ἐκείναις,
φανήσονται,	

ἐφ' οἷς τὴν Ἑλλάδ' ἐώρων ὕβριζομένην. 29 Ἑκκήδε-
σαν Λεωντίδαι μυθολογούμενας τὰς Λεῶ κόρας, ὡς
ἑαυτὰς ἔδοσαν σφάγιον τοῖς πολίταις ὑπὲρ τῆς χώρας·
ὅτε δ' οὖν γυναῖκες ἐκείναι τοιαύτην ἔσχον ἀνδρείαν,
οὐ θεμιτὸν αὐτοῖς ὑπελάμβανον χεῖροσιν ἀνδράσιν
οὖσιν ἐκείνων φανῆναι. Ἐμέμνηντ' Ἀκαμαντίδαι τῶν
ἐπῶν ἐν οἷς Ὅμηρος ἔνεκα τῆς μητρός φησιν Αἴθρας
Ἀκάμαντ' εἰς Τροίαν στείλαι· ὁ μὲν οὖν παντὸς
ἐπειράτο κινδύνου τοῦ σῶσαι τὴν ἑαυτοῦ μητέρ' ἔνεκα·
οἱ δὲ τοὺς

[οἴκοι] σύμπαντας οἰκείους	οἴκοι σύμπαντας γονέας
γονέας [ἔνεκα τοῦ σῶσαι]	ἔνεκα τοῦ σῶσαι πῶς οὐκ
πῶς οὐκ ἔμελλον ὑπὲρ τοῦ	ἔμελλον
σῶσαι	

πάντα κίνδυνον ὑπομένειν; 30 Οὐκ ἐλάνθανεν Οἰνείδας

28 11-13 [utr. gen.] (a) SYPrvW (Sophianos) || 12 ὁμοῖοι YrW^a
(-οῖον Y²) || ἐκείνοις v || (b) FQY² || 11 ἐκείναις nos : ἐκείνοις FQY² ||
29 7-9 μητρός... μητέρ' codd. Errorem bis repetitum, cui nomen
Phaedra nil medetur, ut Demosthenicum non corrigo || 7 Αἴθρας:
Φαίδρας Fyge. Qyge. || 11-14 [utr. gen.] (cf. *Notitiam*, p. 48) (a) primae
familiae attribuo (SYPrvW) || 11 (a) οἴκοι deleui || 12 (a) ἔνεκα τοῦ
σῶσαι deleui || 13-14 (a) ὑπὲρ τοῦ σῶσαι om. P. expunx. Y² || (b)
secundae familiae attribuo (FQ Sophianos).

FVNEBRIS ORATIO

roluntatem ideoque maluerunt mortem obire quam capta a Graecis patria vitae consulere. Acceperunt Pandionidae Prognem ac Filomelam, Pandionis filias, quo pacto Terea ob illatam iniuriam ultae fuerint; haud vivendum sibi putaverunt ni ut **iuncti sanguine** ita et **animo illis similes apparerent** in his, quibus iniuria affectam videbant Graeciam. **29** Audierunt Leontidae pro fabula habitas Lei filias, ut sese cedi civium suorum ac civitatis gratia exposuerint; cum igitur feminae illae tali essent fortitudine praeditae, haud sibi fas arbitrati sunt ut viri illis deteriores viderentur. Recordati sunt Acamantidae illorum versuum, quibus Homerus Acamantem Aethrae matris gratia Troiam navigasse testatur; is enim omne periculum subiit ut matrem liberaret, || ii autem **ut cunctos domi parentes defenderent**, quam ratione omnibus se periculis obicere dubitarent? **30** Non latuit Oenidas

f. 72'

28 4 obiire *cod.* || 5 Grecis *cod.* || 7 fuerint *correx*i: fuerunt *cod.* ||
29 3 feminae *correx*i: faemine *cod.* || 6 Aethrae *correx*i: Aethyae *cod.*
 || 9 obiiere *cod.*

P. 1398-1399

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ (LX)

ὅτι Κάδμου μὲν Σεμέλη, τῆς δ' ὃν οὐ πρόπον ἐστὶν
ὀνομάζειν ἐπὶ τοῦδε τοῦ τάφου, τοῦ δ' Οἰνεὺς γέγο-
νεν, ὃς ἀρχηγὸς αὐτῶν ἐκαλεῖτο· κοινοῦ δ' ὄντος
ἀμφοτέραις ταῖς πόλεσιν τοῦ παρόντος κινδύνου,
ὑπὲρ ἀμφοτέρων ἅπασαν ὥντο δεῖν ἀγωνίαν ἐκτεῖ-
ναι. Ἦιδεσαν Κεκροπίδαι τὸν ἑαυτῶν ἀρχηγὸν τὰ
μὲν ὡς ἔστιν δράκων, τὰ δ' ὡς ἔστιν ἄνθρωπος λεγό-
μενον, οὐκ ἄλλοθεν ποθεν ἢ τῷ τὴν σύνεσιν αὐτοῦ
προσομοιοῦν ἀνθρώπῳ, τὴν ἀλκὴν δὲ δράκοντι· ἄξια
δὴ τούτων πράττειν ὑπελάμβανον αὐτοῖς προσήκειν.
31 Ἐμέμνηθ' Ἰπποθωντίδαι τῶν Ἀλόπης γάμων,
ἐξ ὧν Ἰπποθῶν ἔφυ, καὶ τὸν ἀρχηγὸν ἦδεσαν — ὧν
τὸ πρόπον φυλάττων ἐγὼ τῷδε τῷ καιρῷ, τὸ σαφὲς
εἰπεῖν ὑπερβαίνω· ἄξια δὴ τούτων ὥν το δεῖν [προσή-
κειν] ποιοῦντες ὀφθῆναι. Οὐκ ἐλάνθανεν Αἰαντίδας ὅτι
τῶν ἀριστείων στερηθεὶς Αἴας ἀβίωτον ἑαυτῷ ἡγήσατο
τὸν βίον· ἡνίκ' οὖν ὁ δαίμων ἄλλῳ τὰριστεῖ· ἐδίδου,
τότε τοὺς ἐχθροὺς ἀμυνόμενοι τεθνάναι δεῖν ὥντο,
ὥστε μὴδὲν ἀνάξιον αὐτῶν παθεῖν. Οὐκ ἡμνημόνου
Ἀντιοχίδαι Ἡρακλέους ὄντ' Ἀντίοχον· δεῖν οὖν ἡγή-
σαντ' ἢ ζῆν ἀξίως τῶν ὑπαρχόντων ἢ τεθνάναι καλῶς.

32 Οἱ μὲν οὖν ζῶντες οἰκεῖοι τούτων ἔλεινοί, τοιοῦτων
ἀνδρῶν ἐστερημένοι καὶ συνηθείας πολλῆς καὶ φιλαν-
θρώπου διεξευγμένοι, καὶ τὰ τῆς πατρίδος πράγ-
ματ' ἔρημα καὶ δακρύων καὶ πένθους πλήρη· οἱ δ' εὐδαί-
μονες τῷ δικαίῳ λογισμῷ. Πρῶτον μὲν ἀντὶ μικροῦ

30 2 τῆς δ' ὃν Reiske: τῆς δὲ υἱὸν ὄντα ὃν codd. || 8-9 λεγόμενον
Wolf: λεγόμενος codd. || 31 2 post ἦδεσαν sententia interrupta ominis
causa || ὧν rv Bodl. Barocc. 73 Vat. Palat. gr. 172 on S ὃν Y ὃν
PrvWFQ || 3 σαφὲς SYPrvWF: σαφῶς Q σαφ]. ὡς. Fst || 4-5 προσήκειν
del. Schaefer || 6 ἡγήσατο Pv Bodl. Barocc. 73 et 139 Laur. 59, 27 :
ἡγήσατο rW ἡγήσατο SYFQ || 32 4-5 εὐδαίμονες P : δὲ δαίμονες
SYrvW FQ.

FVNEBRIS ORATIO

quod ex Semele natus est filius, quem in hoc epitaphio nominari non licet, cuius filius Oeneus princeps eorum appellatus est; cum igitur utrique civitati commune immineret periculum, pro utraque omni certamini se obiciendos putaverunt. Non praeteribat Cecropidas urbis suae fundatorem partim draconem, partim hominem dictum non alia sane ratione quam quod propter prudentiam homini, propter fortitudinem draconi comparatus [sit] est; quare digna illis decere se facere rati sunt. **31** Non exciderant Hippothoontidis Alopes nuptiae, unde Hippothoonta natum sibi principem noverant; **quod**, ut modum servem, **apertius** dicere superse-
 deo; quare digna his oportere facere putaverunt. Non fugiebat Aeantidas quod praemio privatus Ajax pro vita mortem sibi **elegit**; cum igitur fortuna victoriam aliis dabat, tunc hostes ulciscentes morti se devoverunt, ne quid indignum paterentur.
 f. 73^r Haud immemores erant Antiochidae || Antiochum ab Hercule originem habuisse; existimarunt igitur opus esse aut non a maioribus degenerare aut honeste occumbere.

32 At eorum propinqui, qui vivunt, ii miserandi sunt, talibus viris privati et frequenti ac benigna eorum consuetudine separati, et patria deserta est et doloris ac lacrimarum plena; **dii autem** ultro pro parvo

30 2 epitaphio *cod.* || 3 cuius *correxī*: huius *cod.* || 4 commune *correxī*: comune *cod.* || immineret *correxī*: imineret *cod.* || 5 obiciendos *cod.* || 9 sit *cum signis delendī cod.* || illis *correxī*: illo *cod.* || **31** 1 Hippothoontidis *correxī*: Hippothoontides *cod.* || 2 Alopes *correxī*: Alope *cod.* || 10 occumbere *correxī*: occubere *cod.*

P. 1399-1400

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ (LX)

χρόνου πολὺν καὶ τὸν ἅπαντ' εὐκλειαν ἀγήρῳ καταλείπουσιν, ἐν ἧ καὶ παῖδες οἱ τούτων ὀνομαστοὶ τραφήσονται καὶ γονεῖς οἱ τούτων περίβλεπτοι γηροτροφήσονται, παραψυχὴν τῷ πένθει τὴν τούτων εὐκλειαν ἔχοντες. 33 Ἐπειτα νόσων ἀπαθεῖς τὰ σώματα καὶ λυπῶν ἄπειροι τὰς ψυχάς, ὥς ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσιν οἱ ζῶντες ἔχουσιν, ἐν μεγάλῃ τιμῇ καὶ πολλῷ ζήλῳ τῶν νομιζομένων τυγχάνουσιν· οὓς γὰρ ἅπασα μὲν ἡ πατρίς θάπτει δημοσίᾳ, κοινῶν δ' ἐπαίνων μόνοι τυγχάνουσιν, ποθοῦσι δ' οὐ μόνον οἱ συγγενεῖς καὶ πολῖται, ἀλλὰ πᾶσαν ὅσῃν Ἑλλάδα χρὴ προσειπεῖν, συμπεπένθηκεν δὲ καὶ τῆς οἰκουμένης τὸ πλεῖστον μέρος, πῶς οὐ χρὴ τούτους εὐδαίμονας νομίζεσθαι; 34 Οὓς παρέδρους εἰκότως ἂν τις φῆσαι τοῖς κάτω θεοῖς εἶναι, τὴν αὐτὴν τάξιν ἔχοντας τοῖς προτέροις | ἀγαθοῖς ἀνδράσιν ἐν μακάρων νήσοις· οὐ γὰρ ἰδὼν τις οὐδὲ περὶ ἐκείνων ταῦτ' ἀπήγγελκεν, ἀλλ' οὓς οἱ ζῶντες ἀξίους ὑπειλήφμεν τῶν ἄνω τιμῶν, τούτους τῇ δόξῃ καταμαντεύομενοι κακεῖ τῶν αὐτῶν τιμῶν ἡγούμεθ' αὐτοὺς τυγχάνειν.

35 Ἔστι μὲν οὖν ἴσως χαλεπὸν τὰς παρούσας συμφορὰς λόγῳ κουφίσαι· δεῖ δ' ὅμως πειραῖσθαι καὶ πρὸς τὰ παρηγοροῦντα τρέπειν τὴν ψυχὴν, ὥς τοὺς τοιούτους ἄνδρας γεγεννηκότας καὶ πεφυκότας αὐτοὺς ἐκ τοιούτων ἐτέρων καλὸν ἐστὶν τὰ δεῖν· εὐσχημονέστερον τῶν ἄλλων φέροντας ὁρᾶσθαι καὶ πάσῃ τύχῃ χρωμένους ὁμοίους εἶναι. 36 Καὶ γὰρ ἐκείνοις ταῦτ' ἂν εἴη μάλιστ' ἐν κόσμῳ καὶ τιμῇ, καὶ πάσῃ τῇ πόλει καὶ τοῖς ζῶσιν ταῦτ' ἂν ἐνέγκοι πλείστην εὐδοξίαν.

33 2 ἀς Y²γρ. τὰς cett. || 3 ἐν YFQ: ὦν SPrvW ὦν Y² || 6 μόνον οἱ FQ: μόνοι cett. (error ex 1. 5 natus) || 9 νομίζεσθαι PFγρ. Qγρ. Y²γρ.: om. SPrvWFQ || 34 5 ἀπήγγελκεν SFQY²: ἡγγέλκεν YPrvW || 35 4 γεγεννηκότας Feliciano: γεγονότας codd.

FVNEBRIS ORATIO

tempore multam ac in omne tempus duraturam gloriam his dederunt, quae etiam in eorum filiis defluet, et parentes eorum conspicui consenescent, quibus filiorum gloria consolationem afferet. **33** Praeterea nulli corporis morbo, nullis animi doloribus obnoxii, quibus viventes angi solent, **honorem** et laudem quam exspectarent maiorem consequabantur; quorum enim virorum corpora universa patria publice sepelit, qui communibus soli laudibus fruuntur, quos non **solum** amici et cives, sed tota, ut verum fatear, Graecia et maxima orbis terrarum pars desiderat atque deplorat, quam ratione non eos felicissimos **34** et merito in deorum manium numerum et heroum, qui beatas insulas habitant, quis dixerit annumerandos? At nemo || ea nobis de illis certo **nuntiavit**, sed quos vivi dignos divino honore existimamus, eum post mortem assecutos putamus.

f. 73^v

35 Erit fortasse difficile oratione [oratione] praesentes levare calamitates; experiendum tamen est et ad consolationem animi vertendum; nam quales sunt et talibus parentibus orti decens est ut adversa quam alii tolerantius ferre.

33 2 quibus — solent *intra seclusiones habet cod.* || 3 exspectarent *correx*: expectarent *cod.* || 4 sepelit *correx*: sepelierit *cod.* || 5 communibus *correx*: comunibus *cod.* || **35** 1 alterum oratione *seclusi* || 3 vertendum *correx*: vertendi *cod.*

P. 1400

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ (LX)

Χαλεπὸν πατρὶ καὶ μητρὶ παίδων στερηθῆναι καὶ ἐρήμοις
εἶναι τῶν οἰκειοτάτων γηροτρόφων· σεμνὸν δέ γ' ἀγήρως
τιμὰς καὶ μνήμην ἀρετῆς δημοσίᾳ κτησαμένους ἐπ-
ιδεῖν, καὶ θυσιῶν καὶ ἀγώνων ἡξιωμένους ἀθανάτων.

37 Λυπηρὸν παισὶν ὀρφανοῖς γεγενῆσθαι πατρός·
καλὸν δέ γε κληρονομεῖν πατρῴας εὐδοξίας. Καὶ τοῦ
μὲν λυπηροῦ τούτου τὸν δαίμον' αἴτιον εὐρήσομεν ὄντα,
ὃ φύντας ἀνθρώπους εἵκειν ἀνάγκη, τοῦ δέ τιμίου καὶ
καλοῦ τὴν τῶν ἐθελησάντων καλῶς ἀποθνήσκειν αἵρεσιν.

Ἐγὼ μὲν οὖν οὐχ ὅπως πολλὰ λέξω, τοῦτ' ἐσκεψάμην,
ἀλλ' ὅπως τάληθῇ· ὑμεῖς δ' ἀποδυράμενοι καὶ τὰ προσ-
ήκονθ' ὡς χρὴ καὶ νόμιμα ποιήσαντες ἅπιτε.

36 4 Χαλεπὸν codd.: οἰκτρὸν Alexander (Walz, VIII, 457) || 5-6
ἀγήρως τιμὰς codd.: τιμὰς ἀγ- Pollux, II, 15 || 7 **θυσιῶν**: οὐσιῶν S
(corr. S²).

Stichometria **HHH**^{III} **ΔΔ** nos (ex retractata oratione): **HHHHHHH**
SYQ **HHH**^{III} **ΠΠ** Graux.

FVNEBRIS ORATIO

36 Durum est profecto parentibus ut filios amittant et ab his, quos senectutis allevamentum fore sperabant, deserantur; pulchrum tamen ut eos et perpetuis honoribus et virtutis monumentis et certaminibus et immortalibus **sacrificiis** publice frui merito conspiciantur.

37 Calamitosum ut filii patribus orbentur; honestum tamen patronae eos gloriae heredes succedere. Huius quidem calamitatis fortunam, cui mortales parere necesse est, honoris autem et laudis ipsorum, qui pulchre mori non recusarunt, voluntatem invenimus auctorem.

Ego non ut multa sed ut vera dicerem, haec pauca complexus sum; vos, ut moris est, postquam hos defunctos comploraveritis et iusta legitime persolveritis, abite.

36 1 amittant *scripsi*: amittant *cod.* || 2 allevamentum *correx*: elevamentum *cod.*

RESUMÉ

Θεόδωρος Γ. Πίκουλας, *Demosthenes Latinus*: 'Ανέκδοτη λατινική μετάφραση τοῦ «Ἐπιταφίου» τοῦ Δημοσθένους

Dans cet article nous publions une traduction latine inédite de l' «Oraison Funèbre» de Demosthène, qui se trouve dans le code *Marcianus lat.* 339 (1550) ff. 67-73. Ce code, écrit au XVème siècle, avait été dédié au cardinal grec Bessarion par un certain Jean Sophianos, qui est considéré par A. Dain, R. Clavaud et P. O. Kristeller comme le traducteur de l'oraison.

A travers la comparaison de la traduction et des différentes «leçons» des manuscrits du texte grec nous avons relevé des rapports, qui nous ont permis de conclure que le traducteur avait utilisé soit des manuscrits de toutes les deux familles de manuscrits grecs soit un code contaminé. Les différences, par ailleurs, entre la traduction et le texte grec transmis, (additions, lacunes et la façon dont certains mots ont été traduits) nous ont amené à conclure que le traducteur avait pris, également, en considération des manuscrits grecs autres que ceux qui nous ont été transmis.

Pour conclure, nous proposons certaines corrections dans l'apparat critique de notre édition, afin de purifier et de restituer le texte de la traduction latine.

ΤΑΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΟΛΕΩΣΙΝ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΑΤΙΝΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΝ

VM IN HOC IACENTES Tumulo uirōs
hoc in bello fortis usum sit ciuitas publica se
polluit minime / hanc ad / orōnem habet / u
perit continuo cogitatu quo nam meo deorum iei
dam g / equa inter / sed cum quibetam diuque cogitatu
degrum aliquod defunctis dicit rem omium uirt
maiorum me / ubi uirum uelbam qui n / infitum do
ipā admodum appetitum uirtuti contemperunt d / bene
mori quam uirū gratie calamitatem / unde maluit
runt memos sedem uirtutem omni sermone inuiphi
lem reliquerunt / sedem quoq / mini ut uirtute ante me
dixerunt uirtute dictionem uirtute Quantum igitur / u
etiam illos qui in bello pro re p / occiderunt ciuitates / u
dum malis inuirtutis ex hoc / ego apparet que orator
rum / quibus funtibus / tempore aliquem eligit. Cum n
tam non latet diuis / prois pecunias possit / uirtutem
d uoluptatibus / contemptos uirtutem uirtute cuiq / diuis
omni condita / quorum ad id / max / rō hinc
est / u / oratorum / putant ut quam in uita g / bene

l maxime

et nobis de illis certo nuntiavit. Sed quos unus
 dignus divino honore existimamus cum post mo-
 tem adsecutos putamus? Erit potasse deficiente
 oratione oratione prius levare calamitates
 experiri tamen est sed consolationem non
 uteremur nam quales sunt talibus partibus
 oti decem est ut adversa quam alij tolerantes
 Atque durum est proleto partem non ut Aios
 amittant sed his quos sententia elucamentum
 fore sperabant deficiunt pulchrum tamen ut
 eos deperditus honoribus et virtutis memini
 decernimus et immortalibus sacrificijs publi-
 ce frui merito conspiciuntur Calamitatum ut
 filij patribus orientur bonum in patris exigit
 heredes succedere huiusmodi calamitatis fortuna
 cui mortales parere necesse est honores aut a lau-
 di ipsi qui pugnat mori non recusant volumine in
 utramque iustitiam. Ego non ut multa sed
 ut vera dicam hanc paucis complexus sum ut
 mori est postquam hos defunctos complora-
 veritis exulta legitime perhibitis Abue:

